

12. QUIA OCLI DOMINI SUPER JUSTOS. — *q. d.* Dominus benignis, paternis et beneficis oculis respiciet justos, qui praecepta jam dicta servarint.

ET AURES EUS IN PRECES EORUM, — ut eas audiat et exaudiat, iisque annuat et postulata concedat.

VULTUS AUTEM DOMINI SUPER FACIENTES MALA. — « Vultus, » scilicet iratus, trux et minax, ut mala et malos indignans videat et plectat. Hinc Aben-Esra et Eugubinus in *Psal.* XXXIII, pro vultus, vertant, *excandescens*; unde et sequitur: « Ut perdat de terra memoriam ipsorum. » Sic Latinus vultuosum vocant tetricum, morosum et asperum. Ingens est hic stimulus ad declinandum a malo, et faciendum bonum, nimirum cogitare quod Deus quasi agnoscit bonos et bona intueatur vultu ameno, ut premiet; malos et mala austero et minaci, ut puniat acerrime. « Nihil, ait Tertullianus, lib. *De Patient.*, cap. VI, occultum quod non reveletur: quantascumque tenebras factis tuis superstruxeris, Deus lumen est, et illius oculi luci oves super solem, circumspicientes amnes vias hominum, et profundum abyssi, et corda hominum intuentes in absconditis partes. » Porro Deus cum sit incorporeus, non habet oculos et vultum, sed oculi vocantur ipsa mentis ejus acies lucidissimae, quae omnia intuetur; vultus vocatur ipse ejusdem intuitus, qui quam impius sit terribilis, colligere licet ex eo, quod Christi hominis et judicis vultus in diei iudicii tam erit reprobis formidabilis, ut ipsi optatarii sint manere in inferno, nec inde egredi in vallem Josaphat, ne eum aspiciere; eoque percelli cogantur. Unde « Reges et principes, inquit S. Joannes, *Apocalyp.* cap. VI, vers. 16, dicent montibus et petris: Cadite super nos, et abscondite nos a facie sedentis super thronum, et ab ira Agni: quoniam veniet dies magnus ire ipsorum, et quis poterit stare? » Hunc vultum cogita quando te tentat demon, quando in seculum te ad peccatum sollicitat. Vere Boetius: « Magna, inquit, nobis incumbit necessitas bene agendi, quando in conspectu iudicis cuncta cernentis omnia agimus. » Et Clemens Alexandrinus, lib. *V Strom.*: « Non est, ait, aliquis adeo magnus ut superet iustitiam, neque adeo parvus ut lateat. » Et S. Bernardus in *Medit.* cap. VI: « Illum, inquit, semper ante oculos habere debemus, per quem sumus, vivimus et sapimus. » In Vita S. Dosithei legitur illum a B. Dorotheo magistro hoc accepisse vitae documentum: « Nunquam corde tuo Deus excidat. Cogita semper Deum tibi presentem, et te coram illo stare, illumque id assidue ruminantem a vita militari et disoluta se convertisse ad religiosam et sanctam. S. Ephrem, tractatu *De Patientia*: « Semper, ait; Dei memineris, et caelum mens tua evadet. » S. Hieronymus in *Ezech.* cap. V: « Memoria Dei excludit omnia flagitia. » Clemens Alexandrinus III *Paedag.*, v: « Hac sola ratione fit ut quis nunquam labatur, si Deum sibi ipsi semper adesse existimet. »

13. ET QUIS EST QUI VOBIS NOCEAT, SI BONI EMULATORES FUERITIS? — « Boni, » id est *bonitatis*, ut veritit Syrus et Vatablus. Graece enim est *ἡ ἀγαθὴ φύσις*, id est *boni* (in genitivo) *imitatores*. Per bonum accipe vel Deum et Christum cum S. Augustino, serm. 107 *De Diversis*, cap. VI et VII; vel potius ipsum bonum honestum, puta virtutem, de quo paulo ante dixit: « Declina a malo et faciat bonum; » eo enim respicit. Ita Lyranus, Hugo, Cajetanus et Thomas Anglicus. Bonum enim honestum est quasi idea et norma virtutis, quae omnibus ad imitandum proponitur, ut eam moribus exprimat, et in seipsis depingant. Sic S. Joannes ait, *epistola* cap. III, 11: « Charissime, noli imitari malum, sed quod bonum est. » Vere S. Prosper, *epigram.* I:

Perfecte, ait, bonus est et vere dicitur insons,
Nec sibi, nec cuiquam quod noceat, faciens.
Nam quicumque alium molitur laedere, primum
Ipsum se jaeulo percubet proprio.

Vox « emulatores » significat vehementes adunum et ardorem boni, sive virtutis, illamque ardentius amandam et prosequendam esse, quam sponsus amat et prosequitur sponsam dilectissimam. Huc spectat illud: « Qui non zelat, non amat; » et illud S. Ambrosii, *De Institut. virg.* cap. XI: « Cur, inquit, saeculo potius laboramus, et frandamus animam nostram tante bonitatis dispendio, qui nulli alii nisi huic Domino servire debemus? » Sic enim nihil et nemo nobis nocebit. Vere enim S. Augustinus loco paulo ante citato: Impius, ait, sibi noceat, non alteri, cui nocere cupit. Et S. Chrysostomus scripsit ultimum opus ad Olympiadem, in quo hanc clypeam vocem canit, multisque confirmat: « Quod nemo laeditur nisi a seipso; » extat tomo operum ejus V.

Occurrit S. Petrus objectioni. Dicit enim qui: Si declinamus a malo et sectemur bonum; si mala toleremus nec vindicemus, patebimus omnium injuriis et rapinis. Respondet S. Petrus: Nemo vobis nocere, graece *οὐ βλάπτει*, id est *affligere*, poterit, si bonum patientiae et virtutis sectemini, tum quia virtus omnia mala superat; tum quia Deus virtutis eique studentium est tutor et protector. Quocirca « diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, » *Roman.* VIII, 28. Hoc est quod orans proficitur Ecclesia: « Nulla nobis nocebit adversitas, si nulla dominetur iniquitas. » Sic Valerianus sua ignea craticula non nocuit S. Laurentio, sed profuit, quia ejus charitatem magis accendit. Sic adversa omnia quasi agmine uno irrudentia in S. Job ei non nocuerunt, sed robur animi ejus toti orbi ostenderunt. Sic Ariani persecuentes assidue S. Athanasium terra marique, ejus virtutem auerunt et illustrarunt. Sic Decii, Aureliani, Neronis, Domitiani, Diocletiani, suis tormentis non nocuerunt S. Vincentio, S. Sebastiano, S. Mauritio, S. Tiburtio, S. Georgio ceterisque Martyribus, sed eis laures martyrii adornarunt, nec

eis aliud extiterunt quam fabri et aurifices coronarum caelestium.

Preciare Origenes, hom. 23 in *Num.*: « Ita, ait, in hoc mundo sunt disposita, ut nihil prosus otiosum sit apud Deum, etiamsi malum illud sit. Malitiam Deus non facit, tamen cum ab aliis inventam possit prohibere, non prohibet, sed cum ipsis a quibus habetur, utitur ea ad necessarias causas. Per ipsos enim in quibus est malitia, cleros et probatos efficit eos, qui ad virtutum gloriam tendunt. Nam si perimeretur malitia, non esset utique qui contraret virtutibus. Virtus autem non habens aliquid contrarium non claresceret, nec splendidior et examinatio fieret. Non probata vero nec examinata virtus, nec virtus est. » Dat exemplum in Josepho: « Tolle malitiam fratrum ejus, tolle invidiam, tolle illud omne parricidale commentum quo saevierunt in fratrem, usque quo venderent eum. Si haec auferas, vide quam tantam peremeris dispensationem Dei. Simul enim abscondit eumeta illa quae apud Aegyptum non tantum pro Joseph, sed et per Moysen pro salute omnium gesta sunt: periisset Aegyptus, nec virtutes illae quas fecit Deus per Moysen et Aaron. Nemo per mare Rubrum sicis vestigiis incessisset, nemo terram promissam intrasset, cibum mannae mortalis vita necisset. Nulla de sequenti petra aquarum fluentia prorupisset. Nulla de sequenti petra aquarum fluentia prorupisset. Nulla de sequenti petra aquarum data non fuisset. » Et inferius: « Si auferas malitiam et proditorem Judae, abstuleris pariter crucem et passionem Christi: et si non sit crux, non exuuntur principatus et potestates, nec triumphant in ligno crucis. Si non fuisset mors Christi, utique nec resurrectio fuisset, nec extitisset aliquis primogenitus ex mortuis, nec spes nobis resurrectionis fuisset. Aufer peccatum et malitiam diaboli, simul auferes nobis certamen adversus ejus insidias, nec expectabitur corona victoriae ei qui legitime certaverit. Si non haberemus qui adversum nos obisterent, agones non essent, nec victoribus munera ponerentur, nec regnum caelorum vincuntibus pararetur: neque momentaneum hoc et leve tribulationis nostrae, supra modum pondus gloriae operaretur nobis in futuro. Et hoc valde mirabile est, quod malis vasis utitur Deus ad opus bonum. » Docuit id Origenes non tantum verbo, sed et exemplo. Ardebat enim desiderio martyrii, adeoque puer eo procurrisset, nisi parentes vestes ejus abscondissent, teste Eusebio.

14. SED ET SI QUID PATIMINI PROPTER JUSTITIAM, BEATI. — Alludit, imo citat illud Christi *Matth.* v, 10: « Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, quoniam ipsorum est regnum caelorum, » pro quo Clemens, lib. IV *Strom.*, III, legit: « Beati qui persecutionem patiuntur pro justitia, et propter me, quoniam habebunt locum ubi non patientur persecutionem. »

Nota primo, sed et si quid patimini, q. d. Leve et quasi nihil est quiddam patimini: « non enim sunt condignae passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis. »

Nota secundo, « propter justitiam, » id est, quia iusti, quia Christiani, quia « justitiam, » id est virtutem, sequuntur, v. g. quia servant Dei legem, castitatem, temperantiam, statuta Ecclesiae vel ordinis, quia timentur res pupillorum, fidem, agros et res Ecclesiae, quia student reformationi Ecclesiae, Cleri vel monasterii. Licet enim Philosophi propter justitiam, ut Socrates propter doctrinam unius Dei, videantur passi; tamen ubi vera fides non est, nec caritas, ibi nec vera est justitia, inquit S. Augustinus, epist. 30 *Contra Donatistas post Collat.* cap. XVII. Justitia ergo hic non proprie et stricte accipitur, pro virtute quae cuique reddit jus quod illi debet, sed generatim pro quavis virtute. Martyr enim est qui patitur mortem, non pro sola justitia, sed et qui pro fide, castitate, aut qualibet alia virtute, ut passim docent Theologi. Sic S. Agnes, S. Felicia alique virginis occisae pro castitate, sunt martyres. Sic Machabei occisi pro lege Moysi, ac nominatim pro temperantia, quia scilicet nolebant vesci carne porcina lege vetita, sunt martyres. Sic S. Thomas Cantuariensis, S. Stanislaus, et alii occisi: pro libertate ecclesiastica, sunt martyres. Porro recte S. Augustinus, lib. III *Contra Crescentium*, XLVII: « Martyrem, inquit, facit non poena, sed causa. »

Nota tertio: Patientes propter justitiam sunt beati, beatitudine tamen rei, tum Spei, quia possident bonum patientiae, quod opus perfectum habet, *Jacob.* I, ideoque beati et beatum facit: beatitudo enim hujus vitae consistit in patientia et charitate. Spei, quia certo sperant regnum caelorum patientibus promissum, ut subdit et explicat Christus, *Matth.* v, 12. Adde, Deum patientibus adesse, eisque augere robur, spem, charitatem, etc. eoque miris consolationibus mullere, juxta illud S. Pauli: « Sicut abundat passiones Christi in nobis, ita et per Christum abundat consolatio nostra, » II *Cor.* I, 3. Quocirca S. Cyprianus, lib. IV, epist. 6 ad *Tibartian.*: « Exulare, ait, nos voluit in persecutionibus Dominus, quia quando persecutiones fiunt, tunc dantur coronae fidei, tunc probantur milites Dei, tunc Martyribus patent caeli. » Idem, *Exhortat. ad Martyr.*: « Hoc (martyrium), ait, est baptismus in gratia majus, in potestate sublimius, in honore pretiosius: baptismus, in quo baptizant angeli; baptismus, post quod nemo jam peccat; baptismus, quod fidei nostrae incrementa consummat; baptismus, quod nos de crementa recedentes statim Deo copulat. In aqua baptismus accipitur remissio peccatorum; in sanguinis, corona virtutum. »

TIMOREM AUTEM EORUM (qui vos affligunt facientem pati propter justitiam) NE TIMUERITIS. — « Timorem, » id est terrorem, minas et plagas: aliqui enim timor timet, non timetur; timet autem

non timorem, sed rem timendam. Est ergo metonymia. Timor enim ponitur pro timoris non actu, sed obiecto, puta pro terrore, quae timorem incutit, uti sunt mina, equulei, gladii, ignes, crux, mors; unde Syrus vertit, *neque formidatis eos qui vobis terrorem incutunt*. Fideles itaque nihil horum timere debent, tum quia in se breves sunt et leves, tum quia gratia Christi his omnibus eos superiores efficit, tum quia per hoc transeunt ad coronam et regnum aeternum. « Mors enim poena nascentis, si pro iustitia pietateque pendatur, fit gloria nascentis, » ait S. Augustinus, lib. VI *De Civit.* xiii. Quocirca S. Ambrosius in *Psal.* cxviii, octon. 21: « Nullis ergo, ait, justus frangatur injuriis, nullis moveatur periculis, nullis tentetur procellis, sive mors ingruat, sive vita, sive angeli caelorum, neque deiciatur adversis, nec extollatur secundis, nusquam sit ejus infirmus affectus. » Et post multa: « Ubi pax et multa pax, ibi crux Christi non opprobrio, sed saluti est. Non fuit opprobrio Petro crux Christi, quia tantum ejus gloriae dedit, ut inversis Christum honoraret vestigiis, metuens ne si ea specie crucifixus esset qua Dominus, affectasse Domini gloriam videretur. Crux ergo opprobrium perdidit, fidei autem gratia, fidei redemptio, fidei resurrectio est, quia pro nobis passus est Dominus, quia illa nos redemit sanguine, illa ad paradisum resurrectione revocavit. »

Ila S. Ignatius non timebat leones, sed ambabat; unde *epist. ad Rom.*: « Ignis, ait, crux, bestia, contractio ossium, membrorumque divisio, et totius corporis contritio, et tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruatur. » « Cumque jam damnatus esset, ait S. Hieronymus *De Script. Eccles.*, in *Ignatio*, ad bestias, et ardore patiendi rugientes leones audiret, dixit: Frumentum Christum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniant; a justis enim confidit ut leo, in Deo nempe defixus ait:

*Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.*

Ila Confessores et Martyres coram iudicibus et Imperatoribus stabant imperterriti, imo illos sua constantia et animositate terebant et percellabant. Sic S. Andreas percussit *Eggam* vocando eum filium diaboli, eique minando aeterna gehennae incendia. Idem fecere *Nachabei* Antiocho regi et tyranno, II *Nachab.* vii.

Ut alios taceam, haec in re excelluit S. Hilarius, qui Constantino Imperatori Ariano servienti in Orthodoxos, eisque extremam perniciem minanti, animo interitro et leonino restitit, ejusque furorem repressit, in faciem ei omnia scelera et sacrilegia exprobrando, eumque Antichristum nuncupando. Audi in *Apolog. ad Constantium*, liberas, igneas et adamantinas ejus voces, Episcopo et Martyre, imo Hilario dignas: « Atque utinam illud potius, omnipotens Deus et universo-

rum Creator, sed unius Domini nostri Jesu Christi spiritus, confiteri sine interrogantis incremento fidei. Ut tu omnium crudelitatum crudelissime, damno majore in nos, et venia minore deservis. Subrepis nomine blandienti, occidis specie religionis, impietatem peragis, Christi fidem Christi mendax praedicator extinguis. Non relinquis saltem miseris excusationes, ut aeterno iudicii sui poenas, et aliquas lamiarum corporum praefereat cietrices, ut infirmitas defendat necessitatem. Scelertissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas et in peccato veniam, et in confessione martyrium. Sed haec ille pater tuus artifex humanarum mortium docuit, vincere sine contumacia, jugulare sine gladio, persequi sine infamia, odire sine suspitione, mentiri sine intelligentia, profiteri sine fide, blandiri sine bonitate, agere quod velis, nec manifestare quae velis. »

ET NON CONTURBEMINI. — Justus enim subinde timet, at non conturbatur. Isaias habet: « Ne paveatis, » totus enim hic locus a S. Petro citatur ex *Isaia*, viii, 12, ubi sic legitur: « Timorem ejus ne timeatis, neque paveatis. Dominum exercituum ipsum sanctificate fidem, ut sanctum celebrare, colite, glorificate: ipse pavor vester et ipse terror vester; et erit vobis in sanctificationem. » Vide ibi dicta, ne hic cogar repetere. Nota hic: nil ita timorem discit, hominemque facit ad omnia interritum, atque sanctitas et sanctificatio, id est spes, amor et laus Dei. Qui enim timet, id est reveretur, sperat et amat Deum, non timet homines, nec hominibus placere cupit, aut displicere metuit, sed soli Deo. Nam, ut ait S. Hilarius in *Psalm.* lxi: « Placere tantum hominibus velle, Deo est displicere. » Placere autem hominibus ut salventur, « hoc non est hominibus, sed Deo placere, cum per id quod Deo placetur, et hominibus sit placendum. Ex causa enim placendi Deo, causa etiam hominibus probabilis fit placendi. »

13. PARATI SEMPER AD SATISFACTIONEM (Graece ἀποκρίσις, id est *defensionem*) OMNI POSCENTI VOS RATIONEM, DE EA, QUAE IN VOBIS EST, SPE. — Syrus, de spe *fidei*, id est, de spe quam gignit acuitque fides, juxta illud *Hebr.* xi, 1: « Fides est substantia rerum sperandarum. » Unde S. Fulgentius, lib. I *ad Thrasimundum*, legit, de *fide et spe*. Quia enim infideles urgebant primos credentes in Christum rodes urgebant primos credentes in Christum crucifixum et occisum? Cur tam rigidam legem Christi capessitis? Cur tot et tanta adeoque tormenta et martyria pro ea toleratis? Hinc eis jubet S. Petrus, ut in promptu habeant id quod eis respondeant, nimirum se credere in Christum crucifixum, non ob sua, sed ob nostra scelera, ut ea expiaret, ideoque ipsum tertio die a morte ad vitam gloriosam resurrectisse; quare se credere in ipsum, ut Redemptorem mundi ac peccati, mortis et inferni debellatorem et triumphatorem. Rursum se cum eo et pro eo tanta pati, quia certa fide et spe cre-

dant et sperent se per eum et cum eo lituros in caelum, ac in fine mundi una cum corpore resurrecturos in vitam beatam et aeternam, prae qua omnes hujus mundi deliciae, omnesque minae et poenae nihil aliud sunt, quam ludera puerorum. Id enim respondisse Martyres infidelibus passim ingenti libertate, ardore et spiritu in eorum Actis legitur, ac nominatim in Actis S. Caeciliae, quae ab infidelibus rogata cur et statem, nobilitatem, opes et vitam pro Christo prodideret? tanta simplicitate et ardore respondit, se id facere ut Christo pro se mortuo vicem reddat; ideoque libentissime pro eo mori, certamque esse se pro hoc vitae contemptu accepturam vitam meliorem, imo beatam et aeternam, ut quadringentos ad Christum converterit.

Quare perperam haereticis ex hisce S. Petri verbis urgent laicos inductos, ut secum de fide disputent: hoc enim ad sacerdotes et doctores pertinet. Responsum exigit S. Petrus, non disputationem, eamque dandam infidelibus in origine Ecclesiae, non haereticis, confirmata jam fide omnium saeculorum consensu. Laici ergo rogati ab haereticis, erit credant, v. g. Christum esse presentem in Eucharistia? respondeant: Quia id credit et creditur Ecclesiae omni saeculo, quae est columna et firmamentum veritatis, utpote sponsa Christi, gubernata et protecta, a Spiritu Sancto, quare stolidum esse hoc post tot saecula in dubium revocare. Ita Tertullianus, lib. *De Praescript. adversus haeret.*, cap. xvii, ubi et addit rationem: « Quoniam, ait, nihil proficiet congressio Scripturae, nisi plane ut aut stomachi quae inaeque eversionem, aut cerebri. »

Audi Bedam: « Duobus modis, ait, de spe et fide nostra rationem poscentibus reddere debemus. Primo, ut et justas spei ac fidei nostrae causas omnibus intimemus, sive fideliter sive infideliter quaerentibus. Secundo, ut ipsam fidei ac spei nostrae possessionem illibatam semper teneamus, etiam inter pressuras adversantium ostendentes per patientiam, quam rationabiliter eam servandum didicerimus, pro cuius amore nec adversa pati, nec mortem subire formidemus. »

Excelluit haec laude Origenes, qui rationem fidei et spei suae et nostrae assidue cunctis reddidit, ideoque indefesse docens, legens et scribens, fideiolum praceptor, infidelium catechista, martyrum pater extitit, ut illud Hieronimi de Graecis *jure III* accommodetur:

*Origeni ingenium, Origeni dedit ore rotundo
Hicque loqui, praeter Christum nullus avast.*

Hinc cognominatus est Adamantius. Adamas enim indomiti nomen obtinuit, quod, cum sit lucidissimum, ne chalybis quidem duritie, nec malleorum aculeis ignibusque cedat. Origenis autem animus fuit adamantinus, utpote quem nec vitae austeritas, nec perpetui labores, nec dura paupertas, nec amulorum improbitas, nec suppliciorum ti-

mor. nec ulla mortis facies a sancto instituto vel tantillum dimovere potuit. Phrasis ejus vivida, distincta, dilucida, ipsa brevitate vitali fastidium. Amabat quae loquebatur et de amatis cum voluptate loquitur: idecirco fervet. Cum de martyrio agit, sentias entusiasmus quemdam. Quo circa adamatus ille adamantius multos Episcopos, Doctores et Martyres quasi adamantes Christo genuit, ut S. Gregorium Thaumaturgum, Athenagoram, Theodorum, Ambrosium, Firmilianum, Clementem Alexandrinum, et alios plures. Utinam senior et honoratior non dedisset maculam in gloriam suam!

Denique caute ait S. Petrus «parati, non «dantes, » quia semper paratos nos esse oportet, at non semper actu dare rationem fidei et spei nostrae, v. g. cum irrisores poseunt rationem ut irrideant, cum incapaces sunt, cum per hoc rogantibus, vel alii damnati aut periculum creatur, juxta illud Christi: «Nolite dare sanctum canibus, neque mittatis margaritas vestras ante porcos, » *Matth. vi, 7.*

16. SED CUM MODESTIA ET TIMORE, — *q. d.* Date rationem spei vestrae et fidei poenitentibus, at non arrogantem et impudenter, sed modeste et timide ac reverenter. Sic enim loquendum esse de Deo et rebus divinis docet Nazianzenus, *orat. 26 De Moderatione in disputat. servanda.* Pro cum modestia graece est *μετὰ πραύτης*, id est, cum mansuetudine; Syrus, cum humilitate: mansuetudinis enim et humilitatis comes et index certus, est modestia.

Præclare S. Athanasius, vel quisquis est auctor, *Echortat. ad Monach.*: «Magis, ait, benignitatis adhortatione, et filliciente blandimento via veritatis ostensa, nubem erroris aperit, ut non trahi incipiat unusquisque, sed sequi præcedentem; semper duriora flecenda sunt, ne viribus inclinata curvatio, priusquam in circumveniat fatiscens, fragmen effundat.»

CONSCIENTIAM HABENTES BONAM. — Tuta enim est, nihilque timet bona conscientia, ac vim et efficaciam dat sermoni et apologiæ, præsertim cum per puram sanctamque conversationem (ut solet) hominibus se spectandam exhibet. Ita Oecumenius. S. Petrus, ait, «consulti ut responsiones a vita etiam nostra comprobentur, id quod conscientiam vocat;» et mox: «Ita ut actiones quoque bonas pro vobis feratis. Nam si humane et mansuete feceritis, et conscientiam vestram bonam esse, id est, conscios vos bonorum esse, et non malorum, ut dicunt qui vos calumniantur, probabilis.» Præclare Cicerone in *Tusculan.*: «Nullum theatrum virtuti, ait, majus conscientia est;» et Juvenalis, *satyr. 13*:

Hæc est summa boni, mens quæ sibi conscia recti est.

Præclarus S. Bernardus, *serm. 71 in Cantic.*, explicans illud, *Ego flos campi et lilium convallium*: «Habet, ait, mores colores suos, habent et odores: odorem in fama, colorem in conscientia. Ce-

lorem operi tuo dat ejus bonitas, et cordis intentionem; odorem, modestiæ et virtutis exemplum. Justus lilium est in se candidum, sed proximo odoratum: proximo enim famam, nobis debemus et providemus conscientiam.»

UT IN EO QUOD DETRAHUNT VOBIS, CONFUNDANTUR. — Cum enim sancta conversatione valide confutatis eorum detractiones et calumnias, erubescunt de falsitate et calumnia sua. Hoc est quod dixit cap. præced., vers. 12: «Conversationem vestram inter Gentes habentes bonam, ut in eo quod detrahit de vobis tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus vos considerantes, glorificent Deum in die visitationis.» Huc facit illud Origenis, *hom. 7 in Judic.*: «Patientia Christianorum vincat impudentiam persequentium;» calumniam incestus vincat angelica castitas; superbiæ, profunda humilitas; crapulae, sancta sobrietas; avaritiæ, elemosynarum largitas, etc. Id studioso fecisse primos Christianos tempore S. Petri et deinceps, patet ex epistola Plinii ad Trajanum, et ex Apologiis Justinii, Athanagore, Tertulliani, Arnobii et cæterorum, adeo ut Justinus in *Apologia ad Antonium* asserat Gentiles plures, exemplo sanctitatis Christianorum, mutasse mores, et ex crudelibus ac truculentis factis humanos et nites, dum «patientiam injurias tolerantium (Christianorum) perspicere, aut fidem eorum in contractibus experirent.»

17. MELIUS EST ENIM BENEFACIENTES (SI VOLUNTAS DEI VELIT) PATI, — scilicet si velit Deus nos pati, si afflictiones nobis immittat, aut immitti permittat. Hoc addit ad consolationem fidelium, ut sciant nihil acerbi sibi accidere nisi ex nutu et ordinatione Dei, qui omnia ordinat ad suam gloriam et ipsorum salutem. Resignent se ergo in manus Dei Patris, et divine ejus de se providentiæ, nec dubitent quin Deus eis daturus sit vires ad patientiam, ac deinde patientiæ lauream. Ita Oecumenius. Perstringit, ait Beda, quosdam qui si pro culpa patientur, patienter ferunt: sin inculpanti patientur, murmurant, itaque bonum innocentie perdit per culpam impatientie, cum potius illud augere et ornare deberent merito patientie. Ita Socrates damnatus ad mortem Apollodoro comploranti dicentique: «Innocens morieris. Quid, inquit, num me nocentem mori mallets?» Ea igitur mors libentius subeunda est, in qua criminis innocentia excusatur. Ita Xenophon in *Apolog. Socrat.*

Aliten legit S. Augustinus *De Bono persever. II*, scilicet, «si spiritus Dei velit,» sieque explicat, *q. d.* Si spiritus Dei dederit, vobisque afflaverit donum patientiæ, quo fortiter dura pro Deo et Christo patiamini.

QUAM MALE FACIENTES, — *q. d.* Bonum est pati nocentem, at melius est pati innocentem. Unde colligas, bonum esse malefacientes pati et puniri; hic enim est actus justitiæ vindicativæ, qua et vindicatur scelus præteritum, et satisficit reipublicæ.

et jusque læioni et scandalo: quare fures et latrones dum puniuntur et patienter poenam sustinent, faciunt actum virtutis, non unius, sed plurium, puta poenitentiae, patientiæ, justitiæ, qua pro injuria illata Deo, proximo et reipublicæ, satis patiendæ satisfaciunt, et facinorosos statuerunt in exemplum, quo timore similis supplicii a scelere se continent. Sicut ergo summum peccatorum malum est impunitas, ita summum eorum bonum est poenitentia. Præclare Beda hic: «Si mihi detur opilio, inquit, malum cum S. Tobia sive divinis, sive humanis subjacere justus verberebus, quam ab injunctis malum a culpulis flagello trahi. Rursusque malum a insanabili pondere peccatorum aeternæ ultioni subjicit, ut Elymas.» Sane signum reprobationis aeternæ est, cum fures et scelerati sinuntur a Deo impune grassari, et in suis sceleribus triumphare et mori. Signum divine electionis est, si eos trahat in manus justitiæ: tum enim per Confessarios inducuntur ad contritionem et animi mutationem, sequæ disponunt ad pie moriendum. Sane vir sapiens non temere dixit, «proportionaliter plures et patibulo quam e lecto ad caelum ascendere.»

Idem per umbram viderunt Gentiles. Cato Censorius dicitur, «se malle pro collato beneficio nullam reportare gratiam, quam pro maleficio perpetrato non dare poenam,» significans nihil esse periculosius impunitate, quæ semper ad deteriora invitat. Idem dicebat: «Magistratus qui maleficos impunitate donarent, lapidibus obruentur esse quasi reipublicæ perniciosissimos.» Idem dicebat, «se omnibus peccantibus ignoscere, præterquam sibi.»

Multum dissimilis illi Mevio, qui carpens alios, sibi condonabat omnia. Sibi ignoscit, quem non poenitet admissi; non ignoscit, qui de se poenas sumit, aut a iudice irrogatas libens subit. Ita Plutarchus in *Apophth. Roman.*

Agessipolis, Cleombroti filius, cum quispiam ei dixisset ipsum cum æqualibus obsidem fuisse: «Merito, inquit, deest enim nostra peccata nostrasque culpas nos ferre.»

Socrates censuit urbes optime gubernari, cum impii dant poenas, teste Platone. Solon rogatus «in quo salus reipublicæ consisteret? Si boni, ait, premiis inventur, mali poenis coercerentur.» teste Cicerone ad Brutum. Ubi addit idem dixisse Lycurgum, qui fuit legislator Lacedæmoniorum, sicut Solon Atheniensium.

Bias damnaturus reum ad mortem, lacrymans est, et cum dixisset quidam: «Quid est quod fleas, cum pene te sit vel absolvere, vel condemnare hominem?» respondit: «Quia necessarium est naturæ quidem condolare, legi autem suffragari.» Ita Maximus, *serm. 6.*

Junius Brutus et Manlius Torquatus proprios filios delinquentes damnarunt ad mortem, ut publicam legum disciplinam suorum sanguine san-

ta carent, ne quis eam violans impunitatem sibi polliceretur.

18. QUIA ET CHRISTUS SEMEL PRO PECCATIS nostris MORTUUS EST (ita Graeci legunt *ἀπαθῆναι*; alii tamen legunt *παθῆναι*, id est, passus est) JUSTUS PRO INJUSTIS. — Probat fideles, licet innocentes, debere pati exemplo Christi, qui innocens et justus passus est pro injustis, puta pro peccatoribus totius mundi, quorum peccata in se luenda suscepit. Illud ergo velut ducis sui exemplum eis jugiter intuentium et imitandum proponit, ut et fecit cap. præcedenti, vers. 21, et cap. seq., vers. 13. Idem facit Jeremias *Thren. iv, 20*, dicens: «Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris, cui diximus: In umbra tua vivemus in gentibus.» Patiamur ergo pro Christo, quia ipse pro nobis passus est: ille erat innocens, nos nocentes; dicamus cum S. Francisco: «Da, Domine, amore amoris tui mori, qui amore amoris mei dignatus es mori.» Præclare S. Paulinus, *epist. 4 ad Severum*, sub finem: «Quid ergo, ait, illi retribuemus pro omnibus quæ retribuit nobis? Retribuunt enim, sed ut bonus Dominus, bono pro malis, cui nos mala pro bonis ingesseramus. Benedicebat, et maledicebamus. Ille sanabat, et nos blasphemabamus: justificabat impios, et cum iniquis deputabatur. Quid ergo illi pro malis meis quæ pertulit, quid pro bonis suis quæ contulit, referam? Quid pro suscepta carne? quid pro alapis, pro opprobriis? quid pro flagellis, pro cruce, obita, sepultura rependam? Esto reddenda cruce pro cruce, fides pro fide: numquid poterimus reddere quod ex ipso, et per ipsum, et in ipso habemus omnia, et ipsi qui habemus sumus? Ipse enim fecit nos, et non ipsi nos, et anima nostra semper in manibus ejus. Reddamus ergo amorem pro debito, charitatem pro munere, gratiam pro pecunia.»

Nota *semel, q. d. Primo*, Christus simul et semel omnia cruciatuum genera subit, totumque passionum mare absorpsit, ut nos doceret guttas breves, exiguas et dispersitas passionis ebibere. *Secundo*, «semel, » *q. d.* Christus unico heroico patientiæ actu omnem passionum vim expunxit, omniumque factus est victor et triumphator: ergo et vos una heroica resolutione decernite quælibet adversa Christi exemplo libenter pati: ita omni passioni evadete superiores, cunctisque adversis et cruciatibus domnabimini. *Tertio, q. d.* Unica Christi passio et patientia tanta fuit, ut ea redemerit totum mundum, imo mille mundos si existerent, ac proinde nihil ei patientium restat aut restare potest. «Una enim oblatio consummavit in aeternum sanctificatus, » *Hebr. x, 14.* Ita et vos plane et plene offerte vitam et mortem vestram Christo, ac nihil amplius ad offerendum et patientium reliquum erit: sed ut Christus post unicam mortem illico transivit ad vitam et gloriam aeternam; sic et vos post modicam passionem et mortem ad eandem transibitis, S. Petro

antistrophe succinit S. Paulus, *Rom. vi. 9*: «Scientes quod Christus resurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel; quod autem vivit, vivit Deo.» Apposite Beda: «Qui ergo, inquit, iustus patitur, Christum imitatur; qui in flagellis corrigitur, Iatronem, qui in cruce cognovit Christum, et a cruce cum Christo paradusum intravit; qui nec inter flagella desistit a culpis, sinistrum imitatur Iatronem, qui propter peccata ascendit in crucem, et post crucem ruit in tartarum.» Hinc rellitur error aliquorum dicentium Christum iterum passurum, ut demones redimat. Ita putatur ophimus esse Origenes, uti est in Concilio V Oecumenico, et narrat Nicephorus, lib. XVII, cap. XXVII. Unde S. Epiphanius, *epist. ad Joannem Hierosolym.*: Origenes, ait, censuit «diabolum rursus futurum esse quod fuerat (angelum sanctum), et ad eandem rediturum dignitatem, et consensurum regna caelorum.» Rursus, «quod animae hominum fuerint angeli in caelis, et postquam peccaverint, dejectas esse in istum mundum, et quasi in tumulis et sepulchra, sic in corpora ista relegatas, poenas antiquorum luctu peccatorum; et corpora credentium non temere Christi esse, sed carceres damnatorum. Indeque *ψυχα*: dicit *ἀπὸ τοῦ ψυχῶν*, id est refrigerare, quia de caelestibus ad inferiora venientes calorem pristinum amiserunt; ac *σῶμα*, id est corpus, dicit quasi *σῶμα*, id est monumentum, eo quod ita animam in se clausam habeat, sicut sepulchra et tumuli cadavera mortuorum.» Probat ex *Psal. CXXVIII*: «Priusquam humiliarer, ego deliqui;» et ex *Psal. CXXI*: «Revertere, anima mea, in requiem tuam;» et *Psal. CXIV*: «Educe de carcere animam meam;» et alio loco: «Confitebor Domino in regione vivorum.»

Verum hae Origenes dogmata confutata sunt a S. Epiphano, S. Hieronymo, *epist. ad Avitum*, S. Augustino et aliis, ac damnata ab Ecclesia. Porro Hieronymus ibidem clare errorem jam dictum assignat Origeni. Ait enim de eo: «Ad extremum intulit (quod et cogitasse sacrilegum est), pro salute demonum Christum etiam in aere et in supernis locis esse passurum. Et licet ille non dixerit, tamen quod consequens sit intelligitur, sicut pro hominibus homo factus est ut homines liberaret, sic et pro salute demonum Deum futurum quod sunt ii, ad quos venturus est liberandus, s. g. d. Ex sententia Origenis colligas Christum fore demonem, sicut factus est homo.»

Ut nos (jam a se redemptos, purificatos et sanctificatos quasi filios et coheredes suos) OFFERRET DEO, MORTIFICATUS QUIDEM CARNE, VIVIFICATUS AUTEM SPIRITU.—Ita legunt Complutenses, Glossa, Lyranus alicque veteres Latini, et ex modernis Gagneus, Catharinus, Arias, et Suarez, *III part.*, tom. II, disp. XLIII, sect. 3, alicque apposite explicant, q. d. Christus sua gratia facit nos mortificare carnem, eamque subicere spiritui, ut illo

vivamus, mentemque erigamus ad bona spiritualia et caelestia. Vel, ut Glossa: Christus nos obtulit Patri velut victimam per mortificationem carnis nostrae, et absolutos carne in aeternum regnum introducet, ut ibi agamus vitam spirituales, beatam et divinam. Id probat ex iis qui mersi sunt diluvio; hos enim mortificatos carne, Christus vivificavit spiritu, cum ad inferos descendens eis predicavit. Verum vera lectio est, quod Christus sit «mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu.» Ita enim legunt Romana, Graeca, Syrus, S. Augustinus, *epist. 99*; S. Cyrillus, vel potius Rufinus in *Expos. Symboli*; Cyrillus, *De Fide ad Reginas*; Petrus Alexandrinus in *Concilio Ephesino*, tom. II, cap. VII: ipse enim ex hisce Petri verbis probat Christi divinitatem; S. Hieronymus in cap. *LIV Isaia*, qui legit *occisus*; Oecumenius, Vatablus, Cajetanus, Hesselius et alii hic. Sensus est, q. d. Christus secundum carnem est morte affectus et occisus, sed vivificatus spiritu.

Queres: Quo spiritu, et quomodo? Respondeo: *Primo*, S. Athanasius, lib. *De Spiritu Sancto* per «spiritum» accepit Spiritum Sanctum, q. d. Christus resurrexit a mortuis, vi et virtute Spiritus Sancti. Vel, ut S. Augustinus, *epistola 99*, et Oecumenius, vi et potentia divinitatis, quae est spiritus purissimus, juxta illud *I Cor. XII, 4*: «Et si crucifixus est Christus ex infirmitate, sed vivit ex virtute Dei.» *Secundo*, Clemens Alexandrinus, lib. *VI Strom.*, accepit spiritum fidelium, q. d. Christus mentem et spiritum fidelium vivificat, in eoque vivit per fidem et fidem. *Tertio* et genuine per «spiritum» accipit animam: hanc enim opponit carni Christi, et hae praedicavit inferis, ut sequitur, q. d. Christus mortificatus et occisus est secundum carnem, at vivificatus secundum animam, idque tripliciter. *Primo*, q. d. Carne Christi moriente, anima eius non est mortua, sed vivificata, id est, remansit viva et gloriosa. Sic enim Hebraei subinde vivificare sumunt pro vivum relinquere aut remanere, ut eam, *I Regum VII, 2*, dicitur de Davide: «Mensus est duos funiculos, unum ad occidentem, et unum ad vivificandum,» q. d. David Moabitas hostes a se vielos partim occidit, partim in vita servavit, et *I Reg. XXVII, 11*: «Virum et mulierem non vivificabat (id est, vivum non reliquebat, sed occidebat) David.» Similia sunt, *Actor. VII, 19*, *Psal. CXXXVII, 7*, et alibi. Verba enim activa apud Hebraeos significant actum nunc inchoatum, nunc continuatum (ut hic), nunc consummatum. Ita Hesselius. *Secundo*, Christi anima post mortem carnis fuit vivificata, id est, plane viva, beata et gloriosa effecta, adeo ut triumphatrix dominaretur demonibus et inferno, uti sequitur; qui vivificationis actus accessit Christo quando mortuus est carne, ait Cajetanus.

Tertio, plane et plene Christus vivificatus est spiritu, quando virtute spiritus, id est animam

quo, a mortuis resurrexit. Tunc enim anima quasi instrumentum divinitatis ejus carnem impressa, eam rursus animavit et vivificavit, novamque vitam immortalem et gloriosam ei communicavit. Ita Vatablus et alii passim. Dicit hoc Petrus, ut Christi resurgens exemplo excitet Christianos ad patientiam, utpote qui certo sperare debeant se per Christum resurrecturos, et per mortificationem carnis transeant ad vivificationem spiritus, ideoque in erumnis animare se dicendo: Licet multa patiamur in corpore, tamen cum Christo et per Christum salvamur in spiritu. Simili phrasi et sensu S. Paulus, *I Cor. XV, 43*: «Factus est, ait, primus homo Adam in animam viventem (id est animal et homo vivens), novissimus Adam (Christus) in spiritum vivificantem,» ut scilicet anima Christi gloriosa vivificaret corpus, illudque redderet immortale et gloriosum, corpus, inquam, tum suum, tum nostrum. Unde tropologicè subdit: «Primus homo de terra terrenus; secundus homo de caelo caelestis. Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portamus et imaginem caelestis,» per terrena etiam, patientiam aliasque caelestes virtutes.

Quamobrem Clemens Alexandrinus, *Adhort. ad Gentes*, docet Christum sua incarnatione et adventu in orbem, terram (quin et infernum, cum post mortem eo descendit) in caelum committasse, ideoque illi cum hymno acclamandum esse: «Salve lux, quoniam lux nobis et caelo exorta est, qui defossi eramus in tenebris, et inclusi in umbra mortis. Lux, inquam, sole purior, et vita quae haec est juvenior. Illa lux est aeterna, et vivunt, quaecumque eam participant. Fiant omnia lux quae spirari non potest, et occasus cedit orienti: hoc nova voluit creatura. Qui enim omnia obsequit sol justitiae, regno obit humanitatem, imitans Patrem, qui regne super omnes facit oriri solem suum, et rorem instillat veritatis. Is occasum traduxit in orientem, et mortem in vitam cruci affixit: ab exilio autem abruptum hominem in aethere suspendit, transplantans interitum et corruptionem in interitus et corruptionis vacuitatem: et terram mutat in caelum Dei agricola, etc. Veram vitam in memoriam redigens, et vere magnam et divinam, et quae aucteri non potest, nobis haereditatem largiens, caelesti doctrina hominem Deum faciens;» et mox: «Pro modica fide dat tibi tantam terram quam colas; aquam, ut bibas; et aliam ut naviges: aërem, ut respices; ignem, ut opereris: mundum, ut inhabites. Hinc tibi concessit in caelos mittere coloniam;» et inferius: «Christus, ait, est Verbum veritatis, Verbum reducens ad veritatem, stimulus salutis qui abigit interitum, qui mortem persequitur, qui edificavit templum in hominibus, ut in hominibus Deum collocet. Fac ut templum sit castum ac mundum, et volupta-

tes ac delicias; tanquam caducum et brevem florem relinque velito et igni;» et sub finem: «Curramus, tollamus jugum ejus, subeamus corruptionem. Pulchrum aurigam hominum Christum diligamus. Pullum cum veteri duxit sub ideam jugum, et juncta hominum biga curram dirigat ad immortalitatem, contendens ad Deum, ut evidenter impleat quod tacite significaverat: prius quidem in Jerusalem, nunc autem agens in caelos.»

19. In quo, — scilicet spiritu, puta anima Christi viva et gloriosa. Probat Christum, licet carne mortificatum, vivificatum tamen fuisse spiritu, ex eo quod spiritu, id est quoad animam, venerit in carcerem inferni, ibique spiritibus praedicavit. Unde Oecumenius *in d.*, id est, *in quo*, interpretatur casualiter ob quod, idcirco, *quamobrem*, q. d. Quia Christus mortuus est pro injustis, non tantum sui aevi et sequentis, sed et pro iis qui ejus incarnationem praecesserunt, puta qui fuerunt tempore Noe; idcirco descendit ad eos in infernum, ut eos inde liberaret, eisque suae mortis fructum, puta beatitudinem et visionem Dei, impertiret.

ET HIS QUI IN CARCERE ERANT. — Graeco est *ἐν κελύφῃ*, id est, *in custodia*; Syrus *כַּסְרִי* *basculi*, id est, *in inferno*: male enim Syri interpretes vertit, in sepulchro; school enim Hebraei et Syri propria infernum significat, non sepulchrum. Perperam Beza pro erant vertit sunt. Ipse enim cum Calvino negat Christum quoad animam personaliter descendisse ad inferos, sed tantum quoad vim et operationem, liberando scilicet patres e limbo. Unde hunc S. Petri locum, ex quo clare probatur Christi realis descensus ad inferos, ita detorqueat et explicat, q. d. Christus in spiritu, id est vi divinitatis suae, per Noe veniens, praedicavit incredulis tempore diluvii, qui ob incredulitatem tunc damnati, nunc sunt in carcere, puta in inferno. Perperam, inquam: nam primo, S. Petrus per spiritum accepit animam Christi, hanc enim opponit carni, non divinitati. *Secundo*, quia divinitas Christi non venit, aut, ut graeco, *καταβήσκει*, id est *profecta est*, in carcerem, quia semper ibi et ubique praesens fuit; venit ergo quoad animam. *Tertio*, quia veteres vertant erant, non sunt. Unde et Syrus, *praedicavit*, inquit, *animabus illis quas detinebantur in inferno*.

SPRITIBUS. — Syrus, *animabus*: graeco enim est *πνεύματι*. Male ergo quidam legunt *πνεύματι*, id est *spiritu*, quasi Christus non personaliter, sed in spiritu, id est, per vim et efficaciam, venerit in carcerem. Unde Joannes Benedictus vertit legitime *spiritualiter*. Sic habent et Biblia vetusta manuscriptorum Collegii Romani, sed perperam. Graeci enim et Latini codices, aequo ac Syrus et interpretes, constantur legunt *πνεύματι*, id est *spiritibus*.

Queres primo: Quis hic carcer, qui spiritus, et quae Christi ad eos praedicatio?

Primo, Arias Montanus per *carcerem* accipit arcam Noe, per *spiritus* animas octo, puta Noe, filiorum et uxorum, quae salvæ facte sunt per arcam; his enim prædicasse Christum per Noe, ut in arcam se reciperent, et, finito diluvio, ut egredierentur, et terram incolerent. Verum hæc expositio solius est Ariæ, et ab aliis passim merito exploditur, ob rationes paulo ante contra Bezam allatas; et quia arca fuit asylum ad salutem, non carcer ad penam; atque octo animæ homines erant, non spiritus.

Secundo, alii censent hinc sermonem esse de vocatione Gentium, ideoque *carcerem* vocari tenebras gentilismi, puta infidelitatem, *spiritus* esse arimas Gentilium: his prædicasse Christum per Apostolos, cum eos convertit, fecitque Christianos: hos enim esse injustos, pro quibus passum esse Christum paulo ante dixit S. Petrus. Sic Isaias, ix, 2, et xlii, 49, Gentiles vocat sedentes in tenebris et umbra mortis, ac vinetos. Ita Heselius, q. d. Christus per Apostolos prædicans Gentilibus in gentilismo quasi carcerem constitutus eduxit eos ad lucem et libertatem Evangelicam. Verum nemo non videt hoc esse symbolicum et mysticum, non litterale et germanum, præsertim quia Apostoli non prædicarunt incredulis, qui fuerunt tempore Noe (Noe enim præcessit Apostolos fore per tria annorum millia), quod tamen ait S. Petrus.

Tertio, S. Augustinus, *epist.* 90, et ex eo Beda, Hugo, Dionysius et S. Thomas, III *part.*, *Quæst.* LII, art. 1, ad 3, per *carcerem* accipiunt corpus, quod est quasi carcer animæ; per *spiritus*, animas corpori inclusas tempore Noe: his enim prædicavit Christus per Noe fabricantem arcam, ut penitendo imminens diluvium evaderent. Verum hic carcer magis symbolicus et mysticus est, quam præcedens. Porro perperam Thomas Anglicus pro in *carcere* legit in *carne*.

Quarto ergo et genuine, per *carcerem* hunc ceteri Patres Græci et Latini, æque ac Doctores et interpretes, quin et Beza accipiunt infernum, uti clare veritè Syrus, idque ita esse patebit ex sequentibus. Ita S. Athanasius, *epist. ad Epictet.*; S. Cyrillus, *De Fide ad Regin.*; S. Epiphanius, *hæres.* 77; Clemens Alexandrinus, VI *Strom.*; S. Justinus, *Contra Tryphonem*; S. Irenæus, lib. III, cap. xxiii; S. Hieronymus, in cap. ltv *Isaiæ*; Ambrosiaster in cap. iv *ad Ephes.*; S. Iulianus in *Psal.* cxviii, 82. Unde ex hoc loco probant Christum realiter descendisse ad inferos. Vide Bellarminum, lib. IV *De Anima Christi*, cap. xii, qui et refutat Calvinum in psychopannychia, id est animarum dormitione, dicentem has animas fuisse in *épaoç*, id est in *spheuca*, puta in cælo, ut ipse censet, expectantes Christi adventum et mortem: his Christum prædicasse non personaliter, sed casualiter, liberando eos e sua spelunca et expectatione, ac donando eas beatitudine et gloria æterna. Hoc enim constanter confutant Scripturæ et Patres,

docentque Christum patefecisse cælum eo usque clausum, primumque in illud ingressum in Ascensione: animas ergo iustorum ante Christum non ascendisse in cælum, sed descendisse in infernum, puta in limbum patrum, ideoque Christum post mortem eodem descendisse, ut eos inde liberaret et educeret. Hoc enim est quod ait Pautes et ex eo Petrus, *Act.* II, 27: « Quoniam non derelinquens animam meam in inferno; » et *Zachar.* ix, 11: « Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinetos tuos de lacu in quo non est aqua; » et Sapiens, *Eclii* xxiv, 43: « Penetrabo omnes inferiores partes terræ, et inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes in Domino; » et Christus, *Matth.* xii, 40: « Erit Filius hominis in corde terre tribus diebus, et tribus noctibus. » Idem disertè docet S. Hieronymus, *epist. ad Heliodorum*: « Abraham, ait, erat in inferis; » S. Gregorius, lib. XII *Moralium*, cap. vi; S. Chrysostomus, hom. 4 in *Marcum*: « Antequam, ait, Christus aperiret paradisi januam, cum latrone omnes Sanctorum animæ ad inferos deducebantur. Dicit enim Jacob, *Genes.* xxxvii: Lugens descendam ad inferos. Evangelium quoque Abraham et Lazarum in inferis collocat. » Idem docet D. Thomas et Scholastici, III *part.*, *Quæst.* LII.

Quares secundo: Quibus spiritibus prædicavit Christus in inferno? et quid quæ ratione? Primo, aliqui censent eum prædicasse damnatis, eosque convertisse et liberasse ex inferno, saltem aliquos eorum, qui minus fuerant mali et increduli. Id dicere videtur ex Hermete sive Pastore Clemens Alexandrinus, lib. VI *Strom.*; Augustinus, lib. XII *De Genesi ad litt.*, cap. xxxii, ubi ait Christum solvisse dolores inferni, liberando peccatores a tormentis, quibus in eo cruciabantur; S. Epiphanius, *hæresi* 46, et Ambrosiaster in cap. iv *ad Ephes.*

Dubitasse videtur S. Nazianzenus, *oratione* 42, sub finem, ubi Nicetas ejus interpres Platonico, hanc de Platonis (idem a pari dicas de Trimegisto, Seneca, Socrate et similibus) in Christum fide et salute historiam narrat. « Tale quiddam, ait, de Ethnico Platone in Patrum historiis circumfertur. Nam cum diu antea vita functus a quodam Christiano maledictus, liberando peccatores impius laceratus esset, noctu ad conviciarium ipsum venit, hominemque accusavit, ut inique ipsum maledictis insectantem. Ego enim, ait, me peccatorem esse hæud quaquam infelias ivero. Verum cum Christus in infernum descendit, nemo ante me ad fidem accessit. » Citatur et S. Hilarius in *Psalm.* cxviii, littera *Caph.*, ubi ait: « Descendens in inferna Domino, etiam his qui in carcere erant, et increduli quondam fuerant in diebus Noe, exhortationem predicatam fuisse. » Sed perperam: nam per *exhortationem* intelligit *consolationem* sanctorum patrum, de quibus immediate ante dixit: « Scit exhortationem hanc Sanctos quiescentes in inferno desiderare. » Idip-

sum vero diserte asseruit Marcion hæresiarcha. Docuit enim, ut ait S. Epiphanius, *hæresi* 42, « Christum ex supernis ab invisibili inominato Patre descendisse propter animarum salutem, et ad redarguendum Teum Judæorum, et legem ac Prophetas, et in infernum descendisse ut salvaret Cain, et Core, et Dathan, et Abiron, et Esau, et omnes gentes quæ non noverunt Deum Judæorum. Abel autem, et Henoch, et Noe, et Abraham, et Isaac, et Jacob, Mosen item, Davidque et Salomonem ibidem reliquisset, propterea quod cognoverunt Deum Judæorum, et non Deo invisibili seipsos addixerunt. »

Verum hic est error, ac fabula et hæresis confutata a S. Augustino, lib. *De Hæres.*, cap. lxxix, et Philastrio, lib. *De Hæres.*, et S. Gregorio, VI *Regist.*, *epist.* 45, vel alio computa 179: in inferno enim nulla est redemptio. Quapropter Christus « descendens ad inferos, ait S. Gregorius, solos per suam gratiam liberavit, qui eum et venturum esse crederent, et præcepta ejus vivendo tenuerunt. » Quare Patres qui contrarium videntur indicare, commode et benigne exponendi sunt, uti in sequentibus exponam.

Secundo, alii censent Christum prædicasse damnatis, sed arguendo, irridendo, exprobrando eorum incredulitatem et scelera, eorumque damnationem confirmando. Ita Angelus Paz, lib. VII *De Symbolo*, cap. xx, Verum hoc non est prædicare.

Tertio, noster Turrianus, lib. IV *pro epist. Roman. Pontif.*, cap. xii, et alii (nec aliud videtur voluisse S. Augustinus, lib. XII *De Gen. ad litt.*, xxxii) censent Christum prædicasse animabus in Purgatorio detentis, ideoque evangelizasse primum sui jubileum, ac contulisse eis indulgentiam plenariam, liberando omnes e penis. Idque Christum fecisse valde est probabile, ut dixi *Act.* II, 24, quanquam parum videtur credibile animas que tempore diluvii iverant ad Purgatorium, in eo luisse penas usque ad Christum, per annos 2228: tot enim præcise fluxerunt a diluvio usque ad mortem Christi; quod si tamen aliquibus id contigit, certe hi longum habuerunt Purgatorium. Extat revelatio de Præloato quodam celebri futuro in Purgatorio usque ad diem iudicii.

Quarto, et magis proprie ac genuine, Christus prædicavit animabus patrum in limbo detentis avidissime expectantibus Christi adventum, et sui liberationem. His enim proprie prædicavit, non ut tunc primum eos converteret, ut vult Beza; nam antequam e vite excederent, fuerunt conversi, et egerunt penitentiam. Sed prædicavit primo, quia arguit olitanam eorum incredulitatem, q. d. Petrus: Oportet ergo et nos credere et sperare in Christum, ac propter hanc spem pati adversa qualibet, ne pari modo arguamur aliquando ab eo, sicut illi qui increduli fuerunt tempore Noe, arguti et increpiti sunt ab eo in limbo. Secundo, « prædicavit, » græce *ἐκείθεν*, id est præconizavit, præconem egit, quia scilicet

eis evangelizavit, et attulit lætissimum mundum redemptionis, liberationis et beatitudinis, communicando eis visionem beatificam. Quocirca tunc ostendit se vivificatum spiritu, cum spiritu, id est animas, patrum in limbo vivificavit, id est vita glorie, donavit, quin et multis etiam vitam corporis restituit, illud resuscitando, ut ait *Matth.* cap. xxvii, vers. 51. Ita (Ecumenius, Dionysius, Lyranus, Catharinus, Bellarminus, Suarez et alii passim.

Porro hæc prædicatio fuit locutio mentalis, quia Christus mentaliter locutus est animabus patrum ideoque evangelizavit redemptionem, salutem et gloriam: sicut Deus loquitur angelis, et angeli sibi invicem.

Dicas: Spiritus hi fuerunt increduli Noe prædicanti diluvium, ideoque omnes eo meriti sunt, ac proinde omnes videntur damnati: damnatis autem Christus non prædicavit, nec attulit salutem. Respondeo primo, multos ex iis qui prius Noe minitanti diluvio non credebant, postea cum reipsa illud inchoari cernerent, credidisse, quia illud oculis suis cernebant, ac proinde cum viderent de vita sua actum, antequam mergerentur penituisse, ut animam salvarent, uti in naufragio omnes etiam obstinati peccatores compunguntur et penitent: ita S. Hieronymus et alii quos citavi *Gen.* VI, 8. Secundo, esto daremus omnes qui diluvio meriti sunt, fuisse impenitentes, ideoque damnatos, tamen multi ante diluvium per spatium centum annorum, quibus Noe fabricavit arcam, mortui sunt, penitentes, ideoque salvati: iis ergo prædicavit Christus descendens ad limbum. Nam, ut alios taceam, Mathusalem, avus Noe mortuus est eodem anno quo factum est diluvium: hic autem videtur obiisse justus, ideoque salvatus, nam sanctus fuit educatus a sancto patre, puta Henoch, qui ob sanctitatem raptus est in paradysum, *Gen.* v, 24. Similiter Lamech, pater Noe, mortuus est sex annis ante diluvium, uti ostendi *Gen.* v, 27. Lamech autem videtur fuisse justus, ideoque salvatus, tum quia filius fuit Mathusalem et nepos Henoch, utique a piis pie educatus; tum quia videtur fuisse propheta. De filio enim Noe cum nasceretur, dixit et prædixit: « Iste consolabitur nos ab operibus et laboribus manuum nostrarum, » ideoque vocavit eum Noe, id est *consolatorem*, *Gen.* vi, 29.

Porro prædicavit Christus animabus in inferno, non tantum sermone, sed magis « opere, ait (Ecumenius, his qui secundum carnem vixerant, ad iudicium (judicando et condemnando illos); illis vero qui secundum spiritum, ad gloriam et salutem, » salvando et glorificando illos; unde Origenes, hom. 43 in *Gen.*: « Quod Christus, ait, dixit latroni: Hodie mecum eris in paradiso; non illi sicut dictum, sed omnibus Sanctis dictum intellige, pro quibus in infernum descendit. »

Putant aliqui Christum brevissimo tempore, et vix una hora fuisse in inferno, ibique prædicasse:

statim enim inde secum animas eduxisse. Ita U. Anselmus, in *Elucidario*, sub medium: «Tandiu, ait, fuit Christus in inferno ac devastavit, quamdiu ad iudicium veniens actus eiusque examinabit, in momento, in ictu oculi, id est, quam cito potes oculum movere.» Sic et Nicephorus, lib. III, cap. XXXI, ait Christum eadem hora qua ad inferos descendit, rediisse instar fulgetri. Idem insinuat Iustinus, *Quest. LXXVI ad Orthodox.*, et Euthymius in cap. XXII *Luce*. Sed verius est Christum tanto tempore quoad animam fuisse in limbo, quanto quoad corpus fuit in sepulcro, scilicet triduo non pleno, sed inchoato, nimirum a Parasceve usque ad Dominicam Paschæ. Tunc enim anima rediens e limbo ad sepulcrum corpus resumpsit. Id enim insinuat Christus, dicens *Matthæi* XII, 40: «Sicut fuit Jonas in ventre ceti tribus diebus et tribus noctibus, sic erit Filius hominis in corde terræ tribus diebus et tribus noctibus,» ubi per cor terræ infernum intelligitur S. Hieronymus, *Theophylactus* et Gregorius Nysenus, orat. 1 *De Resurrect.*; Tertullianus, lib. *De Anima*, cap. XXXI et LV; Irenæus, lib. V, cap. XXXI, et Ambrosiaster in cap. IV *ad Ephes.*; S. Thomas eiusque assecle, III *part.*, *Quest. LII*, art. 4.

Dices: Christus moriens ait Ialroni: «Hodie mecum eris in paradiso.» Ergo eadem die ex inferno transit ad paradysum. Respondeo, paradysum esse ubi Christus se suamque divinitatem et beatitudinem suis communicat, q. d. Hodie mecum eris in æterna felicitate et gloria, quam descendens ad limbum patribus communicabo. Tunc ergo infernus fuit paradysus. Ita S. Augustinus, *epist. 87*.

Denique S. Iustinus, *Contra Tryphonem*, citat verba quædam Isaia, et Irenæus, lib. III, cap. XXII, eadem tribuit Jeremias, quæ jam in neutro inveniuntur, simillima hisce Petri, ut verisimile sit inde ea Petrum accepisse. Verba sunt ista: «Commemoratus est Dominus Israel mortuorum suorum, qui dormierant in terra sepulionis, et descendit ad eos evangelizare salutem quam est ab eo, ut salvaret eos.»

Causas cur Christus descendit ad inferos, censuit Ephes. IV, 10, ad illud: «Ut impleret omnia.» Similes recenset S. Thomas, III *part.*, *Quest. LII*, art. 4, nimirum primam, ut plene subiret et luere penas peccatorum nostrorum, inter quas una est mors, et post mortem descensus ad inferos. Secundam, ut victo diabolo per passionem vinceret eum eriperet, qui detinebantur in inferno. Tertiam, ut sicut potestatem suam ostenderat in terra vivendo et moriendo, ita etiam potestatem suam ostenderet in inferno, illum visitando et illuminando, juxta illud *Psal. XXIII*: «Attollite portas, principes, vestras,» id est, in Glossa, principes inferni, auferite potestatem vestram, que usque nunc homines in inferno detinebat; et sic in nomine Jesu omne genu *Coel.* non solum celestium, sed et inferno-

rum, ut dicitur *Philip. II*. Tropologie vide et mirare hic divitias bonitatis et viscera misericordie Dei nostri, quibus dignatus est descendere in ima terræ, locumque damnatorum, ut sanctos, qui ibidem detenti fuerant per tria et quatuor annorum millia, ipsumque avidissime expectabant, liberaret. Christus ergo est quasi sol quidam divinus, qui non tantum radios beneficentiae suæ, sed et seipsum sparsit per omnes orbis partes, summam, medias, imas, puta per cælum, terram et infernum, ut omnes sua luce et presentia illustraret, lificaret, vivificaret, gratia et gloria sempiterna donaret.

20. QUI INCREDULI FUERANT ALIQUANDO. — S. Epiphanius, *heres. 46*, «incredulos» interpretatur, qui veram Dei fidem habuerunt, sed illi alios habuerunt errores admixtos: hosce enim Christum ab errore liberasse, et per indulgentiam lassasse. Errores intellige invincibiles, vel inculpatores, aut certe veniales. Qui enim in errore et peccato mortali decesserunt, damnati fuerunt sine ulla spe venie.

Secundo, S. Athanasius, *tract. De Incarnat.*, et S. Hieronymus in cap. IX *Zacharia*, per incredulos accipiunt inobedientes (hoc enim significat Græcum ἀπειθήσαντες), qui scilicet in Adamo violenter Dei præceptum de non comedendo pomo vetito, quales sunt omnes homines: omnes enim peccarunt in Adamo. Verum S. Petrus ait hos incredulos fuisse in diebus Noe, non Adami.

Tertio, alii censent incredulos vocari infideles, quales erant penes omnes tempore Noe. Unde Hebraei in Berosit Rabba traant, tempore Enos homines abjurasse fidem unius Dei, fuisseque idololatrias, ideoque Enos cepisse publice invocare nomen Domini, *Genes. IV*, 17. Quarto, noster Salmeron incredulos interpretatur homines ævi Noe, qui multa de Deo ignorabant, nec habebant fidem explicitam de Christi orta et morte, sed tantum implicitam. Quinto, Arius per incredulos accipit filios Noe, qui initio patri Noe prædicenti diluvium non crederunt, sed post plura ejus argumenta et signa fidem ei adhibuerunt, ideoque cum eo ingressi sunt in arcam. Sed hoc superius refutavi.

Sexto et genuine, increduli hi intelliguntur qui non credebant Noe culpanti peccata, et peccatoribus minitanti diluvium, qui aliquando, id est initio ei non crederunt, postea tamen crediderunt, præsertim cum reipsa viderent diluvium a Noe prædictum, tuncque compuncti et penitentes mentem vitamque correxerunt, quia expectabant Dei patientiam, ut sequitur.

Nota: Christus omnes justos ex inferno liberavit; S. Petrus tamen minitanti tantum eorum qui fuerunt tempore Noe et diluvi, tum quia de eorum salute major erat ratio dubitanti: cum enim a Deo vindice mersi essent aquis, videri poterant et animæ eorum relegate in gehennam: ita Bellarminus, lib. IV *De anima Christi*, cap. XII,

lum quia vult mortari fideles per insigne exemplum ad adversitatum tolerantiam, ex eorum utilitate, utpote quæ etiam impiis in diluvio fuerit causa penitentiae et salutis: ita Suarez, III *part.*, tom. II, disp. XLV, sect. 3; tum quia diluvium et arca fuit typus baptismi, de quo proxime agere intendebat.

QUANDO EXPECTABANT DEI PATIENTIAM. — Hesselius et alii censent legendum, quando expectabat Dei patientia. Sic enim legit S. Augustinus, *epist. 90*; S. Hieronymus, in cap. LIV *Isaia*; Idacius, *Contra Varimondum*; Beda et Dionysius hic, idem significant Græca ἐπιπέθετο (perperam Beda et Tigurina legunt ἐπέθετο, id est, semel et simul expectabant) ἢ τοῦ θεοῦ παρακλήσια; et Syrus, cum longanimitas Dei præcepit ut fieret arca ob spem penitentiae eorum. Hæc lectio est plana et apposita: Dei enim patientiam commendat, quod incredulos et impios tempore Noe patienter expectavit per centum annos ad penitentiam. Cum enim potuisset juste eis statim immittere diluvium, per Noe comminatum, noluit, sed distulit ad centum annos, jubens Noe interim fabricare arcam, ut hæc fabrica assidue terret eorum oculos et mentem, cogereque ad credendum Noe minitanti diluvium: unde non videtur dubitandum, non nullum tam constanti comminatione Noe et fabricatione arce territi et crederint, et penitentiam egerint. Ad hæc enim eos expectabant, et occulte agebat Dei patientia.

Verum quia græcum ἀπέθετο est verbum medium, significans tam expectabatur, quam expectabat, hinc alii vertunt, quando expectabatur Dei patientia. Ita Pagninus, Tigurina, Vatablus et Rupertus, lib. IV in *Gen.*, cap. XVII. Hoc autem idem est cum eo quod legitur in vulgata versione: «Quando expectabant Dei patientiam;» idem enim est homines expectare patientiam Dei, quod patientiam Dei expectari ab hominibus. Et hæc lectio apte coheret cum precedentibus: dat enim rationem cur fuerint «increduli,» quia scilicet expectabant Dei patientiam, hoc est, quia sibi nimium promittentes de Dei patientia, non putabant fore diluvium, sed Deum patienter laturum eorum mores et scelera, uti antea per sexcentos annos ab Enos usque ad Noe tulerat. Secundo, per Dei patientiam potest accipi ipsam diluvium, cujus immisionem Deus patienter et longanimitate prorogabat, expectans peccatorum penitentiam, ut sit eatachresis et melonymia. Peccatores enim videntes differri diluvium, irridendo rogabant Noe: Cur non venit diluvium a te comminatum? Equando veniet? Respondebat Noe: Deus suo tempore illud immettet, sed differri et patienter vos expectat ut penitentiam agatis, itaque avertatis diluvium. Hinc illi responsum Noe irridentes diluvium vocabant Dei patientiam, dicentes: Equando veniet tua illa, quam predicās, Dei tui patientia? Longa et sera est, vellemus videre illam et naturæ in tuo dilu-

vio. Cum venerit, credemus tibi, tulsque de eo minis, non ante. Simili modo Judei irridentes oracula Isaia, dicentes: «Hæc mandat Dominus,» dicebant: «Manda, remanda; expecta, reexpecta; modicum tibi, modicum tibi, *Isaia* XXVIII, 10, q. d. Tu, Isaia, minaris nobis excidium, dicesque illud Deum tibi mandasse, ac per tot annos nihil illius vidimus, nec unam adhuc videmus. Falsæ ergo et illusoriæ sunt tue minæ.

Moraliter: vide hic quanta patientia sit Dei, qui peccatores tamdiu expectat ad penitentiam. Sic expectavit Judæos per multos centenos annos, donec illi complerent mensuram peccatorum suorum, eaque completa tandem puniit eos per Titum et Vespasianum, *Matth. XXIII*, 32. Sic expectavit Chanaanos et Amorrhæos a Cham patre eorum, qui fuit tempore diluvi, usque ad Josue, qui eos exiit, per annos octingentos. Sic expectavit alias gentes usque ad Nabuchodonosorem, per quem eas everit. Sed tum indignas suam patientiam contemni, tarditate supplicii gravitate compensat, juxta illud veterum: «Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus.» Quocirca omnes totius mundi homines, excepto Noe cum filiis et nuribus, meriti diluvio. Sic expectat quemlibet peccatorem per plures menses et annos: quin et viros justos et religiosos diu expectat, ut serio a se abdicent vanitates omnes: totosque dent se Deo et perfectiori.

Vide ex adverso quanta sit hominum perverbia et ingratitude, quia Dei patientiam elidunt, imo eam ac certant, nec a protervia sua desistunt donec a Deo obruantur et conterantur. Sanctiores fuerunt Ninivite, qui comminante Jonæ excidium, illico penitentiam egerunt, ac per eam Deo se reconcilians illud evaserunt.

Porro aliqui cum Hesselio hæc aliter dispungunt, ac novam sententiam inchoant ibi: «In diebus Noe;» tuncque hunc dat sensum: Dei patientia ne perderet gentes incredulas, diu expectavit donec veniret Christus, qui eorum peccata tolleret. Reos quoque et propter sua scelera condemnatos, qui in extremis suis convertuntur, diu patienter, cum impie agerent, expectabat Deus. Vicissim Sancti veteris Testamenti expectabant Dei patientiam, id est Christi adventum, propter quem Deus patiens erit super hominum malitia, ideoque patientiam suam usque ad ejus adventum prorogavit, in eoque illam terminavit.

CUM FABRICARETUR (græce κατασκευαζομένη, id est, cum pararetur) ARCA, — per centum annos, ut jam dixi. Vide quæ de fabrica arce dixi *Gen. VI*, 13 et seq.

IN OVA PAUCI, ID EST OCTO ANIMÆ, — puta octo homines, scilicet Noe cum sua uxore, ac tres ejus filii cum totidem uxoribus, quos Deus reservabat in seminarium novæ sobolis, ne periret totum genus humanum. Est synecdoche. Superstes quoque fuit nonus Henoch, abavus Noe, qui ex Paradiso, vel potius ex æthere (Paradisus

enim cum fuerit in terra, videtur obrutus diluvis) spectabat diluvis.

PER AQVAM. — Aque enim diluvis elevabant arcam, et consequenter octo animas in ea degentes, ne humi manentes aquis obruerentur, sed eis per arcam superiores evaderent.

Disce hinc quanta fuerit corruptio illius aevi, tanta scilicet tamque universalis, ut solus Noe cum suis fuerit justus, ideoque dignus qui evaderet diluvis. Rursum quanta sit paucitas sanctorum et salvandorum: hujus enim typus fuit unus Noe in tanto hominum numero, aeque ac unus Lot in conflagratione Sodomae; ac Josue et Caleb, qui ex tot Hebraeorum millibus soli ingressi sunt terram promissam.

Tropologie, Noe est Christus et Apostoli, qui septiformem Spiritus Sancti accipiunt gratiam, ait Rupertus.

Anagoge, octonarius animarum electarum symbolum est octavae resurrectionis et felicitatis aeternae, ac Ecclesia triumphantis, aeque ac militantis. Ita S. Hieronymus, Dialog. contra Lucifer., sub finem: « Octo animae hominum, ait, in arca Noe servatae sunt, et nos Ecclesiam jubet dare partes septem, dare partes octo, id est, credere utrique testamento: ideo quidam Psalmi pro octava inscribuntur, et per octonos versus, qui singulis litteris subjecti sunt, in psalmo cxviii justus eruditur, Beatitudinis quoque, quas Dominus discipulis in novitate pronuntians Ecclesiam delineavit, octo sicut, Et Ezechiel in edificationem templi octonarium numerum assumit. » Subdit deinde alias analogias arcae et Ecclesiae. Primo, « in arca, ait, erant animalia munda et immunda: in Ecclesia sunt justus et peccatores. Secundo, emititur de arca corvus et non redit, et postea pacem terrae columba nuntiat: ita et in baptisate Ecclesiae, terrimo alicui expulso, id est diabolo, pacem terrae nostrae columba Spiritus Sancti nuntiat. Tertio, a triginta cubitis incipiens usque ad unum cubitum, paulatim decrescens arca construitur: similiter et Ecclesia multis gradibus consistens ad extremum Diaconis, Presbyteris Episcopisque finitur. Quarto, periclitata est arca in diluvis: periclitatur Ecclesia in mundo. Quinto, egressus Noe vineam plantavit, et bibens de ea inebriatus est: natus quoque in carne Christus Ecclesiam plantavit, et passus est. Sexto, nudatum patrem irrisit major filius, et minor texit: et Deum crucifixum illuserunt Judaei, et honoraverunt Gentiles. »

21. QVOD ET VOS NUNC SIMILIS FORME SALVOS FACIT BAPTISMA. — « Quod, » id est quomodo; aut potius est hebraismus, quo relativum praepositur antecedenti, qui latine sic convertitur: Et tunc salvos nos facit baptisma, quod est *ἀντίτυπος*, id est similis forma, ac typica similitudine respondet, subaudi, aquis diluvis, tanquam veritas typo, q. d. Sicut Noe cum suis in arca sublata aquis servatus est, sic et nos per baptismum. Ita

Vatablus. Aliter legunt Complut. et Regia, nimirum *ἄ*, id est *enim*, scilicet arcae et diluvis. *ἀντίτυπος* respondet baptismum. Ita Gagneus et Cajetanus. Sed alii Graeci et Latini legunt *ἴ*, id est *quod*.

SIMILIS FORMAE. — S. Augustinus, lib. De Bapt., cap. ult., legit, *simili forma*, id est, simili typo et analogia; Syrus, *simili exemplo*; S. Cyprianus, *epist. 74, similiter*; graece, *ἀντίτυπος*, q. d. Cui nunc antitypus, id est, ut typo res figurata respondet baptismus; arca fuit typus, arcae antitypus est baptismus, quia per arcam ut typum fuit praefiguratus, eique apta proportione et convenientia respondet, seu antitypum typo, exemplar imaginis, corpus umbrae. Typus enim est antitypi typus, et antitypum est typi antitypum.

Sensus est, q. d. Sicut arca olim servavit octo animas in vita corporali, ita nunc baptismus salvat animas in vita spirituali. Arca ergo fuit typus et figura baptisati: diluvis enim significat peccatum et mortem inundantem per totum genus humanum; Noe est Christus victor peccati et mortis; arca est Ecclesia, cujus ostium est baptismus; octo animae sunt omnes fideles baptizati ad hoc, ut ad octavam resurrectionis et gloriae aeternae pertingant.

Simili ratione Eucharistia a S. Basilio in Liturgia aliisque Graecis Patribus vocatur antitypa, tum passive, quia scilicet per typos agni paschalis, manna et panum propositionis fuit praefigurata, et eisque congrua analogia respondet; tum active, quia ipsa est typus et representatio Christi patientis, morientis et in caelo regnantis. Inde tamen non sequitur, Christum in ea realiter non esse praesentem, sed tantum non esse ibi visibilem, patientem, morientem et in caelo regnantem, atque speciebus sacramentalibus panis et vini quasi typis velari et representari. Unde a Theodoro, I Corinth. II, vocatur typonum archetypus. Antitypum ergo idem est quod sacramentum, et antitype idem est quod sacramentaliter. Sacramentum autem est signum rei non absentis, sed praesentis, licet occultae, v. g. corporis Christi in Eucharistia. Vide Bellarminum, lib. II De Euchar., XVI, et lib. IV, cap. XIV.

NON CARNIS DEPOSITIO SORDIUM, — q. d. Baptisma nos salvos facit, non quatenus est ablutio carnis, ut ex ea sordes eluat et deponat, ut faciebant Judaeorum baptismata et lavacra; sed quatenus est ablutio animae et conscientiae, eamque bonam, id est, puram et sanctam efficit.

SED CONSCIENTIAE DOVE INTERROGATIO IN DEUM. — « Interrogatio, » id est, probatio et exploratio. q. d. Baptisma nos salvos facit, quia facti ut probatam coram Deo habeamus conscientiam bonam, scilicet, puram et mundam, juxta illud Hebr. cap. X, vers. 22: « Aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda. » Interrogare enim saepe in Scriptura significat probare et explorare, quia per interrogationem facti, noxae, vel innocentiae veritas a reo indagatur et explo-

ratur: est metalepsis. Sic Psalm. X, 4, dicitur: « Palpebrae ejus interrogant filios hominum, » id est, oculi Dei explorant et lustrant omnes homines; et vers. 3: « Dominus interrogat, » id est, explorat justum et impium; et Psalm. cxxxviii, 23: « Interroga et cognosce semitas meas, » id est, ut paulo ante dixit: « Proba me, Deus, et scito cor meum: » in Psalmis enim saepe una pars versuculi est explicatio et confirmatio alterius.

Hinc secundo, eadem metalepsi « interrogatio, » id est responsio, tum quia interrogationi correlative respondet responsio, eamque poscit et elicit, adeo ut ex interrogatione saepe intelligatur responsio, sicut unum simile ex alio simili cognoscitur. Unde Eccli. xxxiii, 4, dicitur: « Qui interrogationem manifestat, parabit verbum, » id est, qui interrogationi manifeste et recte respondere cupit, hic prius cogitabit et studebit quomodo respondere debeat. Tum quia Hebraei, cum quid certo respondere et asserere cupiunt, idipsum interrogationis forma enuntiant. Vehementius enim movent aeres interrogaciones quam simplices asserções, ut Gen. xiii, 8, dicit Abraham ad Lot: « Ecce universa terra coram te est. » Hebr. numquid non terra coram te est? In libris Regum identidem dicitur: « Numquid non haec scripta sunt in libro dierum regum Juda? » q. d. Omnino scripta sunt in chronicis regum, omnes schunt ibidem scripta extare: frustra ergo ea hic ego repetam. Ezech. xxxii, 2: « Et tu, fili hominis, nonne judicās civitatem sanguinum? » q. d. Omnino tum est judicare eam, et ostendas ei omnes abominaciones suas. » Sensus ergo est, q. d. Baptisma facit bonam conscientiam, adeo ut ipsa audeat interrogari a Deo, ejusque tribunali in judicio confidenter se sistat, non metuens se damnatum iri, sed interrogata intrepide coram Deo omnium conscio respondeat se esse bonam et omnium libere deponat. Hanc sensum poscit antithesis, quae talis est: Baptisma est ablutio, depositio et submersio omnium sordium, non carnis, sed animae, puta omnium peccatorum; ideoque bonam et puram efficit conscientiam, adeo ut ipsa cuivis, etiam Deo, interroganti libere et vere respondere possit se esse talem. Alludit ad ritum Ecclesiae, quo baptizandus ab ea per sacerdotem rogatur, an velit baptizari, et an renuntiet Satae et omnibus ejus pompis? Cui ille respondet: Volo baptizari; abrenuntio Satae et pompis ejus, teste S. Dionysio, Eccles. Hierarch., paulo ante finem, et Cyrillo, lib. XII in Joan., cap. LXIV, et S. Augustino, *epist. 23*.

Hinc tertio, baptismus dat conscientiam bonam interrogationem non tantum passivam, sed et activam, quia scilicet facit illam securam de puritate, ut confidenter audeat interrogare, postulare et interpellare Deum, dicendo: Abba Pater, numquid non ego sum filius tuus? numquid non tu es pater meus? ergo pasce, cura, rege, protege me ut filium tuum, dirige me ad te

in viam salutis aeternae, da ut tibi totus placeam, totus serviam, totus uniar. Hoc est quod orare nos docuit Christus: « Pater nosler, qui es in caelis, adveniat regnum tuum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et ne nos inducas in tentationem, sed libera nos a malo. » Ita Arias. Unde Syrus verit, *sed gratias agentes Deo cum pura conscientia*. Hoc est pariter quod ait Paulus: « Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba Pater. Ipse enim spiritus reddit testimonium spiritui nostro, quod sumus filii Dei, » Rom. VIII, 13; et S. Joannes, *epist. I, cap. III, vers. 21*: « Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum, et quidquid petierimus, accipiemus ab eo. » Hinc fidelis quasi filius in omnibus dubiis, difficultatibus, tentationibus, etc., recurrit ad Deum, quasi infans ad matrem, eumque interrogat, invocet et consulit. Sic Theoclydes ait: *ἐπιπορεύω τὸν Θεόν*, id est, *consulo Deum*.

Alii Graecum *ἐπιπορεύω*, id est *interrogatio*, aliter vertunt. Primo, Cajetanus verit, *inquisitio*, q. d. Baptisma facit hominem inquirere, seu procurare bonam conscientiam apud Deum. Et Ecumenius: Baptisma, ait, est velut arhabo quidam et pignus bonae erga Deum conscientiae. Qui enim bene sibi conscius sunt, id est, qui inculpalam amplectuntur vitam, et illam penitus inquirunt, ac velut interrogant, hi etiam ad sacrum accurrant baptisma; unde Glossa, Gagneus et Suarez, III part., Quaes. LXII, disp. VII, sect. 1, censent hic tantum significari, qua dispositione accedendum sit ad baptismum, scilicet ut rogemus et cupiamus per baptismum mundari non corpus, sed conscientiam.

Accedunt S. Augustinus, tract. 8 in Joan., et S. Ambrosius, De his qui mysteris initiantur, cap. III et IV, qui haec accipiunt de interrogatione et examine quo baptizandus examinatur, an bona conscientia, id est, bona fide et dispositione, puta non fecte; sed sincere, non impenitens, sed penitens et contritus, vel certe atrox, nimirum cum una vera fide et spe ac detestatione peccatorum, cumque serio proposito novae vitae accedat ad baptismum: intelligit haec de adultis, quales erant pene omnes accedentes ad baptismum primo illo Ecclesiae aevio. Quare perperam ex hisce Petri verbis contendunt Anabaptistae, non esse baptizandos infantes, sed tantum adultos, qui interrogati respondere queant se velle baptizari. Pejus Erasmus praefat. in S. Matthaeum censet infantes baptizatos, cum *αὐτοὶ* verint, rogandos esse, an rata habeant pacta et promissa in baptismo; et si negent, suae libertati dimittendos.

Secundo, Gagneus et alii *ἐπιπορεύω* vertunt *stipulatio, pactum, contractus*, q. d. Baptisma nos salvos facit, quatenus est stipulatio et pactum inter Deum et baptizatum. Deus enim paciscitur in baptismo cum baptizato, eique ex pacto dat bonam conscientiam, puta remissionem peccatorum, gra-

tiam, justitiam et promissionem vite aeternae. Insuper promittit se et fore Deum, patrem, providorem et protectorem: vice versa promittit baptizatus se Deo fore fidelem familiam et filium, et novam vitam futuram, bonam conscientiam ab eo acceptam conservaturum usque ad extremum vite spiritum, ejusque legi et mandatis in omnibus obediturum. Haec de causa olim in baptismo fidem Christianam professuri publice in caelum suscipiebant, ac manus dextras in altum erigebant, adhibito jurejurando coram testibus: ac jurejurandum manu baptizati subscriptum, ejusque annulo obsignatum in tabulas referebatur, uti ex Patribus docet Josephus Vicecomes, lib. II *De Ritibus baptismi*, cap. xxvii. Rursus aliqui *επιφορὰ* et *ὄβρι* vertunt stipulationem in Deum, q. d. Baptismus salvos nos facit non ex virtute aquae qua corpus abluunt, sed quia ex pacto et promissione divina assistentem et inoperantem habet Spiritum Sanctum, qui conscientiam emundat et sanctificat. Ita S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. xv: «Itaque, inquit, si qua est gratia in aqua, non est ex ipsius aquae natura, sed ex spiritu praesentia. Non enim est baptismus depositio sordium corporis, sed bonae conscientiae interrogatio apud Deum.» Et mox: «Per Spiritum Sanctum datur in paradisi radium restitutio, in regnum colorum reditus, in adoptionem filiorum reversio, datur fiducia Deum appellandi patrem suum, consortem fieri gratiae Christi, filium lucis appellari, aeternae gratiae participem esse, et, ut semel omnia dicta, esse in omni benedictionis plenitudine, tum in praesenti hoc saeculo, tum in futuro.»

Quocirca Patres saepe fideles monent, ut suam stipulationem et promissionem memores, eam opere praesentent. Ita S. Ambrosius, lib. *De tuis qui myst. (m.)*, cap. ii: «Repete, ait, quid interrogatus sis, recognosce quid sponderis: renuntiasti diabolo et operibus ejus, mundo et luxuriae ejus ac voluptatibus: teneatur vox tua non in tumultu moruorum, sed in libro viventium.» S. Augustinus, ib. IV *De Symbol. ad catech.*, cap. i: «Diabolo, ait, vos renuntiare professi estis, in qua professione non hominibus, sed Deo et angelis ejus conscribentibus dixistis: Renuntio.» S. Gregorius Nazianzenus, *orat. 40*, Baptismus definit, «secundae vitae ac purioris vivendi rationis pactum cum Deo initum,» indeque concludit: «Ac proinde vel maximo in metu omnes esse, atque omni custodia animas servare debemus, ne hoc pactum violasse comperiamur (1).»

Tertio, Lutherus ejusque aessele perperam *επιφορὰ* vertunt testimonium, sigillum, obsignatio, q. d. Baptismus salvos nos facit, non vi sua (est enim merum signum), sed quia est testimonium bonae, id est fidelis conscientiae, cujusque fidem obsignat et sigillat. Consent enim haereticis fidem

(1) Rosenmüller quoque hic sensus tanquam genuinus probatur.

solum justificare, Sacramenta vero tantum esse signa, protestationes et obsignationes fidei justificantis: intruserunt ipsi hoc eum dogma in scholia Vatabli, quo *επιφορὰ* explicat declarationem recti et fidelis animi erga Deum. Verum haec est haeresis damnata a Concilio Tridentino totaque Ecclesia, ac refutata hic a S. Petro. Ait enim: «Quod et similis formae salvos nos facit baptismus,» q. d. Sicut aquae diluvis elevantes arcam, et cum ea Noe cum suis, eum a morte non salvum declararunt, sed re ipsa salvatum, sic et baptismus re ipsa nos salvos, id est, justos sanctosque facit, non autem justos junctat declarat.

Ex hoc loco patet, quanta sit baptismi vis et dignitas: quocirca eandem Patres variis elogiis et titulis representant. A materia enim, puta ab aqua et ablutione, vocant eum lavacrum vite, aquam salutarem, fontem et fluvium vitae vitalis, unde genitilis lavacrum. Ita vocatur a S. Cyrilliano, *epist. 2*, 73 et 76, et Tertulliano, lib. *De Bapt.*, Clemente Alexandrino, I *Paedag.*, vi, et Damasceno, IV *De Fide*, x. A forma vocatur sigillum fidei, Sacramentum fidei, fidei confessio, S. Trinitatis sacramentum. Ita S. Basilius, lib. III *Contra Eunomium*, et S. Ambrosius, lib. I *De Spiritu Sancto*, cap. iii. Ab effectu vocatur Sacramentum illuminationis et regenerationis, Sacramentum Christianorum, tessera militis Christiani, diluivium peccatorum, flumen gratiae, uterus Ecclesiae, mors peccatorum et vita virtutum. Audi S. Gregorium Nazianzenum, *orat. 4 in S. Baptisma*: «Baptismus, inquit, splendor est animarum vite in melius mutatio, conscientiae ad Deum interrogatio. Baptismus infirmitatis nostrae adiumentum. Baptismus carnis est abjectio, spiritus affectatio, verbi participatio, signamenti correctio, peccati diluivium, lucis communicatio, tenebrarum oppressio. Baptismus vehiculum ad Deum, peregrinatio cum Christo, fidei adminiculum, mentis perfectio, caelestis regni clavis, vite commutatio, servitutis depulsio, vinculorum solutio, compositionis in meliorem statum conversio. Quid plura commemorare attinet? Baptismus omnium Dei beneficiorum proclarissimum est et praestantissimum. Ut enim quaedam Sancta sanctorum vocantur, et Cantica canticorum, quod scilicet latius pateant, ac plura complectantur, praecipuamque dignitatem habeant: eodem modo baptismus quoque illuminatio dicitur, quod omnes alias illuminationes sanctitate superet.» Et mox eundem vocat, donum, gratiam, unctionem, illuminationem, incorruptionis indumentum, regenerationis lavacrum, sigillum, ac denique ex cellentissimo quovis nomine appellandum. Donum dicitur, quia iis, qui nihil prius contulerunt, datur. Gratia, quia etiam debentibus. Baptismus, quia peccatum in aqua sepelitur. Unctio, quia sacer et regius: hujusmodi enim ea erant quae ungebantur. Illuminatio porro, quia splendor et claritas. Indumentum, quia ignominia nos-

trae velamen est. Lavacrum, quia abluunt. Sigillum, quia conservatio est ac dominationis significatio. Huic gratularum coeli: hunc angeli propter splendoris cognitionem celebrant: hic beatitudinis illius simulacrum gerit: hunc laudibus quidem et hymnis celebrare volumus, verum pro rei dignitate non possumus.»

PER RESURRECTIONEM JESU CHRISTI. — *Primo, q. d.* Hanc vim, conscientiam scilicet bonam sanctamque efficiendi, habet baptismus ex merito passionis Christi, cujus terminus et complementum fuit resurrectio ejusdem, juxta illud: «Mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram,» *Rom. iv*, 25. Vide ibi dicta.

Secundo, «per resurrectionem,» quia per eam Christus victi et deglutivit mortem, tum suam, tum consequenter et nostram, adiuturque in caelum nobis aperuit, qui est secundus baptismi effectus, ut scilicet sicut dat nobis vitam gratiae, ita pariter post eam det vitam gloriae, faciatque haeredes vite aeternae. Ita Beda et Lyranus. *Tertio*, quia Christi resurrectio est causa exemplaris et finalis nostrae sanctitatis et novae vite, quam baptismus accipimus et inimus. Ita Glossa, Hugo et Thomas Anglicus. Accedit S. Basilius, lib. *De Spiritu Sancto*, cap. xv: «Dominus, ait, ad vitam ex resurrectione nos preparans, totam Evangelicam conversationem proponit, ut non irascamur, ut malorum tolerantes simus, et a voluptatum amore puri, ut a studio pecuniae mores sint liberi, etc. Proinde si quis aeternam vitam, Evangelium esse formam vite quae est ex resurrectione, mihi nequaquam videretur a vero aberrare.» Hoc est quod ait Paulus *ad Rom. vi*, 4: «Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus. Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus.»

Denique solent Paulus et Apostoli tribuere resurrectioni nostram justificationem et salutem, quia illa quasi clausula et sigillum omnia Christi dogmata et sacramenta obsignavit. «Si enim Christus non resurrexit, inanis est fides et spes nostra,» I *Cor. xv*, 13. Moraliter, nota summum bonum baptismi et Christianismi esse bonam conscientiam, ideoque eandem esse gontinam tesseram veri Christiani. ane enim nobis Deus dedit in baptismo, hanc jussit tueri et augere per omnem vitam, de hanc nos interrogabit in hora mortis, hanc a nobis reposeat in die judicii. Tunc enim examinabit nos non de opulentia, sapientia aut scientia, sed de bona conscientia. Tunc «non quaeretur de nobis quid legimus, sed quid fecimus; nec quam bene vivimus, sed quam religiose vivimus,» ait noster Thomas Theodidactus, lib. I *De Imit. Christi*, III. Quocirca de ea adeo sollicitus erat Paulus: «Gratias, ait, ago Deo, qui servio a progenitoribus in conscientia pura,» II *Timoth. i*, 3; et *Act. xxiv*,

16: «Studeo sine offendiculo conscientiam habere ad Deum et ad homines semper.» Eandemque impense Christianis commendat: «Gloria nostra haec est, ait, testimonium conscientiae nostrae, quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei, et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei conversati sumus in hoc mundo.» II *Cor. i*, 12. «Finitis precepti est charitas de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta,» I *Timoth. cap. i*, vers. 5; et 19: «Milites in illis bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes circa fidem naufragaverunt;» et cap. iii, vers. 9: «Habentes mysterium fidei in conscientia pura;» et cap. iv, vers. 2, ait haereticos habere cauteriatam conscientiam. *Ad Titum*, 1, 13: «Infidelibus, ait, nihil est mundum, sed inquinata sunt eorum et mens et conscientia.» *Hebr. xii*, 19: «Orate pro nobis: confidimus enim quia bonam conscientiam habemus, in omnibus bene volentes conversari.»

Præclare Nazianzenus, *orat. 40*: «Si diabolus, ait, per avaritiam te oppugnet, regna omnia velut ad se attentitia ostendens, atque adorationem a te exigens, ut pauperem contemne, dic, signaculo fretus: Ipse quoque Dei imago sum, nondum ut tu a superna gloria propter superbiam dejectus sum; Christo indutus sum, in Christo transmutatus sum: tu me ipse adora.»

22. QUI EST IN DEXTERA DEI. — *q. d.* Christus patiendo et descendendo in immum ascendit ad summum, puta ad dexteram Dei: ita et vobis, o Christiani, eveniet: tolerate ergo fortiter quaevis dura et vilia. Quomodo Christus sedeat in dextera Dei, dixi *Coloss. iii*, 1.

DEGLUTIENS MORTEM. — Haec jam desunt in Graeco. Sensus est, q. d. Christus moriens et resurgens mortem suam et nostram abolevit, et quasi absorpsit, juxta illud *Osee xii*, 14: «Ero mors tua, o mors; morsus tuus ero, inferne.» Et: Absorpta est mors in victoria, I *Cor. xv*, 54. Vide ibi dicta. Animat fideles ad patendum et moriendum spe resurrectionis et immortalis ac beate vite, eis a Christo patefactae et promissae.

PROFECTUS IN COELUM. — Syrus, *evangelis*, non ab angelis, sed suapte vi, non tantum divinitatis, sed et humanitatis gloriose, nimirum per dotem agilitatis ascendens: «per omnes caelos, ut dixi *Actor. i*, 9.

SUBJECTUS SIBI ANGELIS. — Christus enim non tantum qua Deus, sed et qua homo, ex vi et dignitate unionis hypostaticae, est primogenitus omnis creaturae, *Coloss. i*, 15, hoc est, princeps omnium creaturarum, ac dominus universi, ideoque caput et Rex omnium angelorum, aequae ac hominum, uti ait Paulus, *Coloss. i*, 18, et cap. ii, vers. 10, et *Ephes. i*, 22. Vide ibi dicta. Christus enim est caput totius Ecclesiae tam militantis, quam triumphantis, quae cum sit una, conflatur ex angelis aequae ac hominibus. Unde graves Theologi praebantur consent angelos quoque ex meritis Christi

sti gratiam et gloriam consecutos esse; hoc enim pertinuisse ad dignitatem Christi, et ad majorem consociationem Ecclesiae, quae constat angelis perinde ac hominibus. Vide Gregorium de Valentia, III part. disp. 1, Quæst. VIII, puncto 3, et Suarez III part., tom. 1, disp. XLII, sect. 1 et II.

Quare merito S. Leo, serm. 1 De Ascensione: «Revera, ait, magna et ineffabilis erat causa gau-

dendi, cum in conspectu sanctæ multitudinis super omnium cælestium creaturarum dignitatem humani generis natura conscenderet, supergressura angelicos ordines, et ultra Archangelorum altitudinem elevanda, nec ullis sublimitatibus modum suæ profectionis habitura, nisi æterni Patris recepta consensu, illius gloriæ sociaretur in throno, cujus naturæ copulabatur in Filio.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur fideles ut pristinas gentilissimi luxurias et cupiditates abdicantes, Christo passo se conforment, solumque Deo vivant: unde, vers. 7, hortatur eos ad studium orationis, mutuae dilectionis, hospitalitatis et gloriæ Dei promovendæ. Denique, a vers. 12 usque ad finem, hortatur eos ad tolerantiam et magnanimitatem, ut cum Christo, et pro Christo quilibet persecutiones et afflictiones constanti fortique animo sustineant.

1. Christo igitur passo in carne, et vos eadem cogitatione armamini: quia qui passus est in carne, desitit a peccatis, 2. ut jam non desideris hominum, sed voluntati Dei, quod reliquum est in carne vivat temporis. 3. Sufficit enim præteritum tempus ad voluntatem Gentium consummandam his, qui ambulaverunt in luxuriis, et desideris, vinolentis, comessionibus, potationibus, et illicitis idolorum cultibus. 4. In quo admirantur non concurrentibus vobis in eandem luxuriarum confusionem, blasphemantes. 5. Qui reddent rationem ei, qui paratus est judicare vivos et mortuos. 6. Propter hoc enim et mortuus evangelizatum est: ut judicentur quidem secundum homines in carne, vivant autem secundum Deum in spiritu. 7. Omnium autem finis appropinquavit. Estote itaque prudentes, et vigilate in orationibus. 8. Ante omnia autem, mutua in vobismetipsis charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum. 9. Hospitales invicem sine murmuratione. 10. Unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterum illam ministrans, sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei. 11. Si quis loquitur, quasi sermones Dei; si quis ministrat, tanquam ex virtute, quam administrat Deus: ut in omnibus honorificetur Deus per Jesum Christum: cui est gloria, et imperium in sæcula sæculorum, Amen. 12. Charissimi, nolite peregrinari in fervore, qui ad tentationem vobis fit, quasi novi aliquid vobis contingat: 13. sed communicantes Christi passionibus gaudete, ut et in revelatione gloriæ ejus gaudeatis exultantes. 14. Si exprobramini in nomine Christi, beati eritis: quoniam quod est honoris, gloriæ et virtutis Dei, et qui est ejus Spiritus, super vos requiescit. 15. Nemo autem vestrum patitur ut homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor. 16. Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine. 17. Quoniam tempus est, ut incipiat judicium a domo Dei. Si autem primum a nobis: quis finis eorum, qui non credunt Dei Evangelio? 18. Et si justus vix salvabitur, impius et peccator ubi parebunt? 19. Itaque et hi, qui patiuntur secundum voluntatem Dei, fideli Creatori commendent animas suas in beneficiis.

1. CHRISTO IGITUR PASSO IN CARNE, ET VOS EADEM COGITATIONE ARMAMINI. — Vox igitur significat hæc inferri et concludi ex eo quod dixit capite præcedenti, vers. 12: «Christus semel pro peccatis

nostris mortuus est; justus pro injustis, ut nos offerret Deo.» Inde enim recte concludit: Igitur et vos Christo pro vobis passo conformamini, et eadem cogitatione armamini, ut cum Christo cruci-

fixo vitia vestra pariter crucifigatis, justitiam ab eo acceptam conservetis, nec ad pristinam injustitiam redeatis; sed justos sanctosque vos sistatis et offeratis Deo, ne ejus passionem et labores evanescitis, neve ipse gratis et frustra pro vobis mortuus sit.

Præclare S. Bernardus, serm. 3 in Natali Domini: «Ludebam ego, ait, foris in platea, et in secreto regalis cubiculi super me ferebatur iudicium mortis. Avidit hoc Unigenitus ejus, exiit, posito diademate, sacco vestitus, aspersus cinere caput, nudus pedes, flets et ejulans quod morte damnatus esset servulus ejus. Intueor illum subito procedentem, stupeo novitatem, causam perceptor et audio. Quid facturus sum? Adhuc ludam, et deludam lacrymas ejus? plane si insanus sum, et mentis inops non sequar eum, nec simul cum lugente lugebo;» et mox: «Agnosce, o homo, quam gravia sunt vulnera, pro quibus necesse est Dominum Christum vulnerari: si non essent hæc ad mortem, et mortem sempiternam, nunquam pro eorum remedio Dei Filius moreretur.» Suo ergo sanguine Christus vitia abolevit, et virtutes nobis emit, ut eas omni studio, labore et conatu conservemus, augeamus et perficiamus.

Nota: Tota in carne significat primo, Christum passum tantum in hac vita dum esset in carne mortali, non vero post mortem cum descendit ad inferos, uti blasphemata Calvinus, dicens Christum damnationem in se susciperet et lucret. Secundo plerisque ejus dolores, ut verberum, flagellorum, sputorum, spinarum, clavorum, fuisse in carne. Tertio, sub «carne» per synecdochen intelligit animam passibilem et dolorum capacem, eisque obnoxiam. Alludit enim ad illud Christi in horto passionem inchoantis a tristitia: «Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma,» Matth. cap. XXVI, 41. Carnem ergo opponens spiritui, sub ea et per eam intelligit animam tum sensitivam: hæc enim dolores in carne sentiebat, non ipsa caro. Unde S. Augustinus, lib. De Fide et operibus, cap. X, legit: «Christo passo per carnem;» tum rationalem, nimirum appetitum ejus inferiorem, qui spectat bonum et commodum naturæ, sive personæ, sentique et dolet de ejus incommodis, molestiis, doloribus. Unde de ea ait Apostolus: «Caro,» id est, carnalis anima et appetitus concupiscit adversus spiritum,» Galat. V, 17; potiores enim Christi dolores fuerunt in anima sensitiva, potissimi in anima et appetitu rationali. In hac enim concipiebat ingentem dolorem de peccatis singulorum hominum, eo quod summe Deum offenderent, ut hoc doloris et contritionis actu Deo pro iis satisfaceret; in hac quoque dolebat impense hominum malitiam et ingratitude, quod tam multum suam passionem et gratiam essent aspernati, et ultro rulturi in tartara. Unde quarto, per carnem synecdochie accipit totam humanitatem: hanc enim opponit divinitati; nam divini-

tatem Christi esse passam, æque ac humanitatem, docuere nonnulli heretici, ut Eutyches cum suis. Ita S. Fulgentius, lib. III ad Thrasim., IX: «Propterea, inquit, Christum fatetur passum in carne, cujus divinitatem moverat prorsus impassibiliter permanere.» Sic Joannis I, 14, dicitur: «Verbum caro factum est:» caro, id est, homo constans carne et anima. Unde ex hoc loco Patres docent primo, contra Nestorium in Christo non fuisse duas personas, sed unam, puta Verbi; secundo, contra Eutychem, in Christo fuisse duas naturas, divinam scilicet et humanam, easque plane inconfusas et impermixtas, distinctas et divisas, eo quod una fuerit impassibilis, altera passibilis. Ita Concilium Hispalense, cap. XII; Theodoretus, Dialog. cap. III; Irenæus, lib. III, cap. XX; Gelasius, lib. De Duabus naturis, et alii.

Nota secundo, pro eadem cogitatione armamini, S. Hieronymus, lib. I Contra Jovinianum, legit, vel potius explicat, eadem conversatione armamini. Græce est τὸ αὐτῷ βίωσει ἰσχυροῦς, hoc est, eandem cogitationem armamini, id est, velut arma induite, eaque vos armate. (Cecumenius, Pagninus et Tigurina subadijacentes τὰς ἀρετὰς, legit, juxta eandem cogitationem armamini. Per cogitationem accipit primo, considerationem, estimationem, rationationem, q. d. Cum Christus tanta passus sit pro vobis, cogitate, aestimate et concludite quanta pro eo, imo pro vobis ipsis, puta pro fuga peccati et sequela virtutis, quam vobis sua passione conciliavit, agere et pati debeatis. Hoc est quod monet Paulus: «Recogitate eum qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, q. d. Cum Christus tanta passus sit pro vobis, cogitate et dolorum capacem, eisque obnoxiam. Alludit enim ad illud Christi in horto passionem inchoantis a tristitia: «Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma,» Matth. cap. XXVI, 41. Carnem ergo opponens spiritui, sub ea et per eam intelligit animam tum sensitivam: hæc enim dolores in carne sentiebat, non ipsa caro. Unde S. Augustinus, lib. De Fide et operibus, cap. X, legit: «Christo passo per carnem;» tum rationalem, nimirum appetitum ejus inferiorem, qui spectat bonum et commodum naturæ, sive personæ, sentique et dolet de ejus incommodis, molestiis, doloribus. Unde de ea ait Apostolus: «Caro,» id est, carnalis anima et appetitus concupiscit adversus spiritum,» Galat. V, 17; potiores enim Christi dolores fuerunt in anima sensitiva, potissimi in anima et appetitu rationali. In hac enim concipiebat ingentem dolorem de peccatis singulorum hominum, eo quod summe Deum offenderent, ut hoc doloris et contritionis actu Deo pro iis satisfaceret; in hac quoque dolebat impense hominum malitiam et ingratitude, quod tam multum suam passionem et gratiam essent aspernati, et ultro rulturi in tartara. Unde quarto, per carnem synecdochie accipit totam humanitatem: hanc enim opponit divinitati; nam divini-

Secundo, «eadem cogitatione,» id est, simili resolutione, decreto animi, proposito armate vos: ita Valabius (1). Sic S. Paulus hortans Philippenses, cap. II, vers. 3, ad humilitatem et amorem mutuum, eodem utitur stimulo: «Hoc enim, ait, sentite in vobis quod et in Christo Jesu,» id est, hunc animi sensum, hoc propositum induite, quod cernitis in Christo, «qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens in similitudinem hominum, et habitum inventus ut homo.» Sensus est, q. d. Cum Christus tam resolute et genere pro vobis passus sit et crucifixus, ut peccata et vitia vestra crucifigeret, vos similiter ea in vobis simili animi resolutione et efficaci proposito crucifigite, etiamsi id fiat cum passione et dolore. Rursus Christi exemplo omnia adversa et acerba, quæ in hac vita plurima occurrunt, foriter et genere tolerate. Sic Paulus ait Rom. VI, 6: «Vetus noster homo simul (cum Christo crucifixo) crucifixus est, ut destruat corpus peccati, et ultra non servietur peccato.»

(1) Et Alitio, sensusque est genuinus.